

Tamara Milić

Tamara Gazivoda

Aleksandra Jelić

POZNAVANJE DRUŠTVA

za četvrti razred osnovne škole

priručnik za nastavnike

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
PODGORICA, 2019.

Mr Tamara Milić Tamara Gazivoda Aleksandra Jelić

Poznavanje društva

za četvrti razred osnovne škole

priručnik za nastavnike

Izdavač	Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Podgorica
Za izdavača	Pavle Goranović, direktor
Glavni urednik	Radule Novović
Odgovorni urednik	Lazo Leković
Urednica	Biljana Miranović
Recenzenti	Prof. dr Slavka Gvozdenović Mr Zoran Lalović Anđela Kostić Mirjana Mijović Zorica Minić
Dizajn korica	Ivan Živković
Lektura	Sanja Marjanović
Korektura	Jasmina Radunović
Grafičko oblikovanje	Slađana Bajić-Bogdanović
Tehnička urednica	Dajana Vukčević

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-303-2300-3
COBISS.CG-ID 40052240

Nacionalni savjet za obrazovanje, Rješenjem br. 023-4362/2019-9 od 26. novembra 2019. godine, odobrio je ovaj priručnik za upotrebu u osnovnim školama.

Copyright © Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Podgorica, 2019.

Sadržaj

OBRAĆANJE AUTORA	5	V. TEMA: MOJE NASELJE	49
I. TEMA: MOJA PRAVA I ODGOVORNOSTI	7	5.1 MOJE NASELJE I OKOLINA	50
1. MOJA PRAVA I ODGOVORNOSTI	8	5.1.1 Vrste naselja	52
1.1 Ko sam ja	9	5.1.2 Naselja se razlikuju	54
1.2 Moja prava i obaveze.....	11	5.1.3 U naseljima se ljudi bave različitim djelatnostima	56
II. TEMA: PORODICA	13	5.1.4 Mi u naselju.....	59
2. PORODICA	14	5.1.5 Crna gora – njen glavni grad i prijestonica	61
2.1 Odnosi u porodici	16	5.1.6 Naselja nekad	62
2.2 Vrste porodica	18	5.2 POVEZANOST NASELJA	65
2.3 Potrebe porodice	20	5.2.1 Vrste puteva	65
2.4 Događaj u porodici	23	5.2.2 Vrste saobraćaja	67
III. TEMA: DOM, DOMAĆINSTVO	25	VI. TEMA: LJUDI SU STVORILI	69
3. DOM, DOMAĆINSTVO	26	6. LJUDI SU STVORILI	70
3.1 Stan ili kuća	28	6.1 Stvaramo: od ideje do realizacije	72
3.2 Kućni red	29	6.2 Koristimo razne materijale, alate i pribor	73
3.3 Tipovi domova	31	6.3 Sve što smo naučili možemo da primijenimo	75
3.4 Spoljašnjost i unutrašnjost doma.....	33	LITERATURA	77
3.5 Kuće u prošlosti	35		
IV. TEMA: ŠKOLA	37		
4. ŠKOLA	38		
4.1 Školske prostorije i zaposleni u školi ...	40		
4.2 Zajedno smo u školi bez obzira na razlike	42		
4.3 Prava djeteta	44		
4.4 Školski pravilnik	45		
4.5 Škola nekad	47		

Obraćanje autora

Uvažene kolege i kolegice,

Pred vama se nalazi priručnik za nastavnike/nastavnice¹ za nastavni predmet Poznavanje društva za IV razred osnovne škole.

Svrha priručnika je da vam pomogne u realizaciji ishoda ovoga predmetnog programa, odnosno da kod učenika razvijete ključna znanja, vještine i stavove koje treba da upotrijebe u realnim životnim situacijama.

Shodno tome, nastavnik treba da ima jasnu sliku o ishodima koje treba postići. Zadatak profesionalaca u procesu obrazovanja i vaspitanja jeste da razviju učenička interesovanja, kreativnost, iniciraju istraživački duh, motivišu ih za intelektualni rad i napredovanje. Takođe, da stečeno primijene u realnom životu.

Sve su to razlozi zbog kojih u okviru priručnika nudimo ideje kako možete učenicima pomoći da shvate svoje mjesto u porodici, društvu i okolini. Naime, gradivo je u okviru udžbenika podijeljeno kroz oblasti: Moja prava i odgovornosti, Porodica, Dom i domaćinstvo, Škola, Moje naselje i Ljudi su stvorili.

Uloga nastavnika je da pruže podršku učenicima da razviju sposobnost vrednovanja pojava u društvu koje ih okružuje. Učenicima treba omogućiti da steknu znanja o društvenim zajednicama i vrijednostima, ljudima i sredini, kretanju u prostoru i vremenu, ali i da ih razumiju.

U priručniku se polazi od toga da učenici nijesu pasivni primaoci znanja već da znanje stiču putem kooperativnih, praktičnih, manuelnih, ekspresivnih i socijalnih aktivnosti, terenskoga rada, posmatranjem pojava. Zbog toga vam nudimo ideje uz pomoć kojih ćete proces učenja učiniti interaktivnim, smislenim i primjenljivim.

Aktivnosti koje predlažemo na primjeren, dinamičan i kreativan način povezuju teoriju i praksu, podstiču inicijativu, interesovanja i istraživački duh učenika, motivišu interakciju s vršnjacima, odraslima, okruženjem... Ove aktivnosti nijesu date kao imperativ koji se mora realizovati, već je na nastavniku da u skladu s karakteristikama okruženja u kojem predaje, kao i dinamikom odjeljenja, izabere najfunkcionalnije, najefikasnije i svojim učenicima najzanimljivije.

Sugerisana didaktička uputstva, metodički prijedlozi i ideje za pripremanje i izvođenje pojedinih tema usmjereni su na uspješnu introjekciju, povezivanje i provjeru usvojenih znanja.

Ponudili smo istraživačke aktivnosti za koje smo procijenili da učenike mogu podstaći na saradnju, samostalno otkrivanje i pronalaženje odgovora, rješavanje problema. Osim toga, sugerišemo da sami procijenite, u odnosu na dinamiku odjeljenja, da na času radite zadatke iz radne sveske za koje smatrate da posjeduju viši nivo zahtjevnosti.

Konačno, ideje iznijete u ovome priručniku ne treba shvatiti kao zadate i propisane obrasce i koji se moraju realizovati, već kao zbirku ili inspiraciju, polaznu osnovu za sopstvene ideje i kreacije. Ponuđena konkretizacija treba da pomogne, olakša, inspiriše i omogući planiranje nastave koja služi provjerljivim ishodima znanja.

Autorke

¹ Primijetićete da je tekst priručnika većinom napisan u jednom rodu. Namjera nam je bila da postignemo jednostavnost, preciznost i jasnoću. Podrazumijeva se, dakle, da se sve napisano odnosi na oba roda.

I **TEMA: MOJA PRAVA I ODGOVORNOSTI**

Broj časova realizacije (okvirno) 7 (2 + 5)

U ovoj oblasti namjera je da učenici: osnaže socio-emocionalne vještine, upravljaju svojim ponašanjem, osnaže kulturu odgovornosti. Stoga se sugerije da se potenciraju njihova promišljanja i lični uvidi, ali i razmjene mišljenja u parovima, grupi i na nivou odjeljenja.

Obrazovno-vaspitni ishodi

Na kraju učenja učenik će moći da predstavi sebe, obrazloži svoje mišljenje i stavove, navede i objasni osnovna dječja prava, obaveze i odgovornosti i obrazloži značaj prihvatanja i poštovanja različitosti.

Preporuka nastavnicima:

- Na početku obrade teme *Moja prava i odgovornosti* učenike treba upoznati sa sadržajima kojima će se baviti. Najprimjerenije je da najavite ishode predviđene mjesečnim planom. Učenike treba informisati o njihovim zadacima tokom savladavanja teme *Moja prava i odgovornosti*.
- Pitanja i zadatke u radnoj svesci, koji su zahtjevni za većinu učenika u odjeljenju, treba raditi na času. Prihvatiti sa uvažavanjem učeničke ideje, komentare, zaključke i razmišljanja.
- Ukoliko se pitanja ili zadaci iz radne sveske daju u vidu domaćeg zadatka, neophodno ih je analizirati na času kako bi ih učenici mogli samostalno uraditi.
- U programskim sadržajima postoje apstraktni pojmovi i složeni procesi, ako postoje uslovi i mogućnosti poželjno je korišćenje ICT tehnologije, audio i video zapisa. Ovu temu moguće je povezati s aktivnostima na času odjeljenske zajednice, a naročito sprovođenjem/realizacijom radionica iz priručnika *Moje vrijednosti i vrline*.

1. MOJA PRAVA I ODGOVORNOSTI

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- navede i objasni svoje mišljenje i stavove
- primijeni različite nastavne strategije, analizira i ocjenjuje njihovu efikasnost
- objasni značaj prihvatanja i poštovanja različitosti

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, krede, flomasteri, flip-chart tabla i papir formata A4, kutija za listiće

Ključne riječi

čovjek kao društveno biće, fizičke karakteristike, ljudska prava

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (20 min)

- Svaki učenik ima zadatak da na papiriću napiše tri karakteristike, prije svega u fizičkom izgledu, koje su na njemu odmah uočljive (npr: pol, boja kose, boja očiju, visina, da li nosi naočare...). Papirić ubacuje u kutiju. Promiješamo papiriće, a neko od učenika izvlači jedan papirić i na osnovu napisanih karakteristika pokušava da prepozna o kojem se učeniku radi. Kada se otkrije o kojem učeniku je riječ, onda on ili ona izvlači sljedeći papir i tako redom dok papiri svih učenika ne budu izvučeni.
- Učenici uočavaju i komentarišu primijećene međusobne sličnosti i razlike. Treba ih usmjeravati da razumiju da svi možemo imati neku sličnost, a da su neke osobine specifičnost koja nas čini jedinstvenim.

Aktivnost 2 (20 min)

- Koristeći fotografije iz udžbenika, str. 6, učenici pronalaze i komentarišu sličnosti i razlike među djecom na fotografijama. Potrebno ih je uvesti u razgovor o toleranciji, prihvatanju razlika, a time i u temu koja će se obrađivati u toku časa.
- Rad se odvija u grupama, organizuju se dvije do tri grupe.

Aktivnost 3 (20 min)

„Imam svoje mišljenje“

U učionici označimo tri polja u kojima će se raspoređivati grupe učenika, u zavisnosti od njihovih odgovora, stavova (Za, Protiv, Zavisi od situacije).

- Učenicima postavljamo pitanja koja se odnose na tekst *Ledena gora*, Ahmeta Hromadžića (Čarolija čitanja, Čitanka za IV razred, str. 58) ili *O dugmetu i sreći*, Jasminka Petrović (Čarolija čitanja, Čitanka za IV razred, str. 96) koji se obrađuje u okviru nastavnog programa Crnogorskog – srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti (npr. ponašanje likova,

poštenje/nepoštenje, savjesnost/nesavjesnost, optimizam/pesimizam).

- Unaprijed pripremiti pitanja vezana za osobine likova iz izabranog teksta, na osnovu odgovora učenici ulaze u odgovarajuće polje. Učenici će u skladu sa svojim mišljenjem zauzeti mjesto u jednom polju. Slijedi razgovor u kome učenici iznose razloge zašto su izabrali to polje. Navode i objašnjavaju svoje mišljenje i stavove. Slušajući različita mišljenja, uočavaju i uče o razlikama u stavovima, uče se toleranciji, prihvatanju tuđeg mišljenja.
- Aktivnost je predviđena za cijelo odjeljenje.

Aktivnost 4 (10 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 4, zadatak 2. Nakon samostalnog rada, učenici razmjenjuju date odgovore i komentarišu.
- Aktivnost se može sprovoditi kroz individualan rad ili rad u paru.

Domaći zadatak: radna sveska, str. 4, zadatak 3.

1.1 Ko sam ja

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- predstavi sebe (potrebe, želje, mogućnosti, ciljevi, lično napredovanje)
- primijeni različite vještine komunikacije i saradnje

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, ogledalo, školska tabla, krede, flomasteri, flip-čart tabla i papir

Ključne riječi

potrebe, mogućnosti, želje, odgovornosti

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (20 min)

- Dobar sam u...
- Zadatak učenika je da na listi napišu ono za što smatraju da su dobri, vješti, koje su im dobre karakteristike.
- Taj papir nastavnik zalijepi na leđa učenika, tako da im je tekst okrenut prema unutra.
- Učenici se kreću u prostoru, a njihovi vršnjaci im na tom papiru, sa čiste strane, zapisuju njihove dobre osobine.

- Skidaju papir, upoređuju.
- Nakon toga vodi se razgovor o sopstvenim snagama i mogućnostima, ličnom samopouzdanju.

Svrha je da prihvataju sebe, osnažuju, da vjeruju u sebe i svoje sposobnosti. Potencira se činjenica da svako ima neki potencijal koji treba da razvija.

- Aktivnost je namijenjena svim učenicima u odjeljenju.

Aktivnost 2 (15 min)

- Koristeći ilustraciju iz udžbenika, str. 7, učenici razgovaraju o potrebama, mogućnostima i željama. Npr., učenici u krugu nastavljaju rečenice: „Moja najveća želja je...“; „Ja imam mogućnosti da...“; „Moja najvažnija potreba je...“, kako bi bili svi angažovani, shvatili razliku i slušali jedni druge.

Izdvajaju i daju primjere za neke od njih.

- Uz pomoć nastavnika treba da dođu do zaključka o tome koje su osnovne potrebe, želje, koje su realne, koliko je opravdano i prihvatljivo zadovoljavati ih.
- Aktivnost se može sprovoditi u grupama u trajanju do 15 minuta, nakon čega prezenteri daju stav grupe.

Aktivnost 3 (15 min)

- Učenike svrstavamo u parove. Svaki član formiranog para dobija zadatak da napiše tri osobine po kojima je sličan i tri osobine po kojima se razlikuje od svog para. Upoređuju osobine koje su napisali. Pronalaze zajedničke osobine, kao i one po kojima se razlikuju. Razgovaraju o sličnostima i razlikama, razvijaju i jačaju svijest o svojoj posebnosti, ali i o prihvatanju i razumijevanju drugih (radionica je iz priručnika „Učionica dobre volje“, T. Kovač Cerović i dr.)

Aktivnost 4 (10 min)

Rad u radnoj svesci, str. 5, zadaci 2 i 3

- Aktivnost može da se sprovodi individualno ili kroz rad u paru.

Domaći zadatak: radna sveska, str. 6.

1.2 Moja prava i obaveze

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- navede i objasni osnovna dječja prava, obaveze i odgovornosti
- primjenjuje različite strategije kontrole emocija
- prihvata odgovornost za svoje ponašanje i shvata svoje mogućnosti i ograničenja

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, listići, krede, flomasteri, kompjuter, projektor, internet, Jutjub

Ključne riječi

prava, obaveze, odgovornost, emocije

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (15 min)

- Koristeći Konvenciju o pravima djeteta (naći na internetu), ili na osnovu teksta iz udžbenika, učenici navode neka od prava koja im pripadaju Konvencijom o pravima djeteta.
- Nabrajaju neke članove Konvencije, po njima, važne i obrazlažu ih.
- Aktivnost se najprije izvodi u paru, nakon toga se povezuje nekoliko parova koji stvaraju grupu.
- Nakon prezentovanja obrazlažu i diskutuju.

Aktivnost 2 (20 min)

Izvodi se grupni rad. Sve grupe imaju isti zadatak.

- U grupama učenici dogovore i izdvajaju neku situaciju iz života u kojoj prepoznaju svoja prava, na primjer: porodica (pravo na sigurnost), škola (pravo na obrazovanje). Zadatak učenika je da napišu kako se može ostvariti to pravo.
- Nakon toga povesti razgovor o njihovoj sopstvenoj odgovornosti, o tome kako da se ophode prema tom pravu – da ne ugroze pravo drugoga, zloupotrijebe ga.
- Nakon izvještaja grupa vodi se razgovor o povezanosti dječjih prava, obaveza i odgovornosti.
- Nastavnik/nastavnica ih upućuje na razmišljanje o tome zašto je važno da grade i razvijaju odgovorno ponašanje i shvataju svoje mogućnosti i ograničenja.

Aktivnost 3 (15 min)

- Učenici se podijele u grupe i dobijaju zadatak da osmisle dvije situacije: jedna predstavlja neprihvatanje i nepoštovanje nekog, po bilo kom osnovu, a druga je suprotna tome (npr. dolazak novog učenika u odjeljenje).
- Iznose najprije situacije s negativnim ponašanjem. Učenici predlažu kako bi mogle da se riješe te situacije.
- Nakon toga predstavljaju situacije s pozitivnim ponašanjem i zajedno objašnjavaju zašto je važno i značajno prihvatanje i poštovanje različitosti.

Aktivnost 4 (20 min)

- Učenicima se pripreme ilustracije iz novina, s interneta ili pripremi neki snimak (npr. youtube <https://www.youtube.com/watch?v=rthMpKPwpog>, film „Ne rugaj se“), koji predstavljaju neprimjereno ponašanje aktera tih ilustracija ili snimaka kada im se nešto ne dopada, drugačije je i različito od njih, kada ne dobijaju nešto kad požele i slično.
- Komentariše se način ispoljavanja emocija. Razgovaraju o tome kako oni reaguju u sličnim situacijama.
- Dogovaraju se koji su prihvatljivi i dobri načini da se kontrolišu negativne emocije: razmisliti koliko im je stvarno nešto važno, razmisliti o drugoj osobi – što njoj nešto znači, da li će je povrijediti, kako joj saopštiti svoje stvarne želje i potrebe, a da je ne uvrijediš, ugroziš, kako ocijeniti svoje emocije.

Aktivnost 5 (15 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 8, zadatak 3
- Učenici najprije samostalno popunjavaju tabelu. Nakon toga s drugom po izboru upoređuju i komentarišu date odgovore.
- Slijedi komentar na nivou odjeljenja.

Domaći rad: radna sveska, str. 7 i 8

II TEMA: PORODICA

Broj časova realizacije (okvirno) 7 (3 + 4)

U ovoj oblasti namjera je da učenici osnaže proces povezanosti u okviru porodice, da razviju empatiju, toleranciju prema drugima, osnaže odnos prihvatanja različitosti i kritički odnos prema vrijednostima.

Stoga se sugerišu aktivnosti koje treba da izazovu lične doživljavanje, razmišljanja, ali i one koje ih kroz grupni rad upravo vode ka stavovima koji su prihvatljivi.

Obrazovno-vaspitni ishodi

Na kraju učenja učenik će moći da objasni značaj porodice i porodičnog života za razvoj svakog djeteta/pojedinca.

Preporuka nastavnicima:

- *Na početku obrade teme Porodica najbolje je učenike upoznati sa sadržajima koji će se obrađivati. Najprimjerenije je najaviti ishode predviđene mjesečnim planom. Učenici se informišu o zadacima koje će rješavati tokom savladavanja teme Porodica.*
- *Pitanja i zadatke u radnoj svesci, koji su zahtjevni za većinu učenika u odjeljenju, treba raditi na času. Prihvatiti s uvažavanjem učeničke ideje, komentare, zaključke i razmišljanja.*
- *Ukoliko se pitanja ili zadaci iz radne sveske daju u vidu domaćeg zadatka, neophodno ih je analizirati na času kako bi ih učenici mogli samostalno uraditi.*
- *U programskim sadržajima postoje apstraktni pojmovi i složeni procesi, ako postoje uslovi i mogućnosti poželjno je korišćenje ICT tehnologije, audio i video zapisa. Ovu temu moguće je povezati s aktivnostima na času odjeljenske zajednice, a naročito sa sprovođenjem radionica iz priručnika *Moje vrijednosti i vrline*.*
- *Potrebno je izdvojiti vrijeme za analizu i razgovor o projektnom zadatku, čijom će se realizacijom učenici baviti u periodu obrade ove teme.*

2. PORODICA

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni značenje integracije u porodici (ljubav, sigurnost, pomoć, saradnja)
- objasni potrebu poštovanja materijalnih i duhovnih potreba svakog člana porodice

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, nastavni listići, školska tabla, krede, flomasteri, fotografije

Ključne riječi

porodica, odnosi u porodici, funkcija porodice

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Učenici razgovaraju o ilustraciji na str. 10 u udžbeniku. Odgovaraju na pitanje: Što je prikazano na ilustraciji? Identifikuju osobe, predmete, prostor.
- Nakon toga, podstaknuti primjerom Markove porodice, u parovima jedni drugima predstavljaju svoju porodicu.
- Daju mišljenje o tome što za njih predstavlja porodica, što u porodici dobijaju, uče, stižu i zbog čega je ona važna.

Aktivnost 2 (20 min)

- Na tabli je nacrtano razgranato stablo, bez listova. Učenici zapisuju na papiriće što ih čini srećnim u njihovoj porodici (npr. srećan sam kada s porodicom provodim slobodno vrijeme u parku, srećan sam kada zajedno idemo u trgovinu...).
- Kada završe, svako ponaosob lijepi papirić na grane nacrtanog stabla i komentariše ono što je napisao.
- Posebno im treba ukazati da prepoznaju što njih i članove njihove porodice čini srećnima. To zapišu na papiriće i ponesu kući da bi mogli da porazgovaraju sa svojim ukućanima. Na taj način zajednički doprinose dobrim međusobnim odnosima, emocionalnoj vezanosti.
- Nastavnik ih kroz diskusiju usmjerava ka razvijanju optimizma.
- Na času preovladava aktivnost učenika izazvana iskazivanjem ličnih doživljaja, komentara i sl.

Napomena: U priručniku *Moje vrijednosti i vrline* dato je više aktivnosti vezanih za optimizam, koje možete koristiti na času Poznavanje društva i ČOZ-u.

Aktivnost 3 (15 min)

- Učenici treba da navedu do pet riječi kojima bi opisali pojmove: *ljubav, sigurnost, pomoć, saradnja*.
- Sljedeći korak je da navedu primjer u kojem je osoba s fotografije (član porodice) pokazala ljubav, saradnju, pomoć, pružila osjećaj sigurnosti.
- Rad je zamišljen da se odvija u grupama, u trajanju do 15 minuta.
- Nastavnik na tabli piše njihov sumarni zaključak i način na koji definišu vrijednosti – do 5 minuta.

* Didaktička napomena: Učenicima je potrebno unaprijed reći da pripreme, odaberu, donesu fotografiju jedne osobe iz svoje porodice prema kojoj gaje doživljaj posebne privrženosti, povezanosti, i sl. (npr. fotografiju brata, sestre, mame, tate, babe, djeda).

Aktivnost 4 (10 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 9
- Aktivnost se može sprovoditi kroz individualan rad ili u paru.
- Učenici dobrovoljno komentarišu.

Aktivnost 5 (15 min)

- Učenici razgovaraju o tome što je u njihovoj porodici posebno važno: odnos prema drugima; iskazivanje zahvalnosti ili pružanje pomoći starijima – baki, djedu...
- Dogovaraju se da obiđu dom starih ili neki klub penzionera i osmisle neku zajedničku društvenu igru sa starim licima koja tamo borave.

Projektni zadatak:

Odnosi se na temu komunikacije, odnosa u porodici, vaspitnih stilova, podsticanje pozitivnih, razvojnih vrijednosti, konstruktivnih relacija.

Ideja je da saznaju, razgovaraju, razmijene informacije sa svojom porodicom, ljudima iz odgovarajućih stručnih profila da bi došli do primjerenog, adekvatnog vaspitnog stila, a time i ambijenta za razvoj djece.

Prave se dvije velike grupe.

Članovi jedne grupe razgovaraju s roditeljima o tome kako oni smatraju da treba vaspitavati djecu, razgovarati sa njima, davati im zadatke, zaduženja, koja prava i na koji način ostvarivati.

Članovi druge grupe razgovaraju sa školskim psihologom o odnosima u porodici koji omogućavaju razvoj djeteta uvažavajući njegova prava i dužnosti. Razgovaraju o pravilima ponašanja u porodici koja treba da postoje, kako bi trebalo da se članovi porodice dogovaraju, donose odluke, sarađuju i sl.

2.1 Odnosi u porodici

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- navede obaveze svih članova porodice
- objasni važnost komunikacije porodice i škole
- primjenjuje osnovna pravila bonton

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, nastavni listići, školska tabla, krede, flomasteri, krep-traka

Ključne riječi

odnosi u porodici, dogovor, prava, obaveze, bonton

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (30 min)

- Individualni rad. Učenici najprije posmatraju strip u udžbeniku, str. 11. Komentarišu koje odnose prepoznaju, koje potrebe uočavaju. Očekivano trajanje je do 10 minuta.
- Nakon toga posmatraju strip u udžbeniku na str. 12 i komentarišu kako se članovi predstavljene porodice dogovaraju. Očekivano trajanje je do 10 minuta.
- Zatim prepoznaju i daju primjere iz svoga života (slične situacije) i razgovaraju o potrebama koje su tada imali. Da li su ispunjene ili ne? Koja su se osjećanja povodom toga javljala?

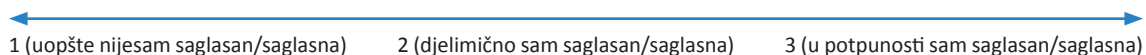
Aktivnost 2 (15 min)

- Učenici popunjavaju tabelu o odnosima s jednim članom porodice (brat, sestra, roditelj). S drugom iz klupe razgovaraju koje su sličnosti i razlike u njihovim odnosima. Treba da uvide zašto je važno da odnosi s braćom i/ili sestrama, roditeljima u porodici budu ispunjeni ljubavlju, pažnjom, razumijevanjem, razgovorima, saradnjom, poštovanjem...

	Uvijek	Ponekad	Nikad
Igra se sa mnom.			
Dijeli stvari sa mnom.			
Pruž mi podršku kad mi nešto ne ide od ruke.			
Srećan je kad postignem uspjeh.			
Poštuje moju imovinu.			
Pomaže mi kad sam u neprilici.			
Čuva moje tajne.			

Aktivnost 3 (10 min)

- Učenicima treba objasniti da će u odnosu na određene tvrdnje zauzimati mjesto koje označava koliko se oni s nečim slažu ili ne. Kontinuum slaganja/neslaganja realizuje se tako što se u učionici napravi linija podijeljena na tri dijela kojom se označava slaganje od 1 do 3 (1 – uopšte se ne slažem; 2 – djelimično se slažem; 3 – u potpunosti se slažem).

- Učenici spram određenih tvrdnji zauzimaju mjesto duž linije. Nakon toga objašnjavaju zbog čega su stali baš na to mjesto (uz određeni broj).
- Prve tvrdnje postavlja nastavnik, a ostale učenici sami smišljaju, s tim što ih nastavnik, po potrebi, usmjerava:

Roditelji treba da odluče kojim će se sportom dijete baviti.

Važno je djecu pitati gdje bi voljela da provedu ljetnji raspust.

Djecu ne treba opterećivati porodičnim obavezama.

Važno je da se članovi porodice dogovaraju.

Napominjemo da je važno da se čuje mišljenje svakog učenika.

Aktivnost 4 (15 min)

- U grupi razgovaraju, zaključuju i onda predstavljaju ostalima:
- 1. Zbog čega ljudi treba da se dogovaraju? 2. Zašto porodica ne može da funkcioniše ako se ne zna što ko može i treba da radi? 3. Što bi se dogodilo ako bi se svaki član porodice ponašao kako hoće? 4. Koja su prava djeteta, a koje obaveze u okviru porodice?

Aktivnost 5 (20 min)

- Na tabli se kredama različitih boja iscrtaju četiri polja. U jedno polje upiše se pojam *škola*, u drugo *porodica*, u treće *stadion*, u četvrto *prodavnica*.
- Slijedi nastavak aktivnosti u okviru koje učenici razgovaraju u grupama o tome koja pravila bontona poznaju u odnosu na svaki dati pojam. Predstavnik upisuje u određeno polje po jedno pravilo bontona. Pravila se upisuju redom, polje po polje, a ponavlja se dok svaki učenik ne dođe na red.
- Nakon toga slijedi razgovor o pravilima bontona ispisanim na tabli. Razgovaraju o tome da li se sva pravila primjenjuju u svim datim situacijama, koja su pravila istovjetna, koja se razlikuju.
- Očekivano trajanje je do 20 minuta.

- Škola	- Porodica
- Stadion	- Prodavnica
-	

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, str. 10 i 11.

2.2 Vrste porodica

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- navede vrste porodica i objasni razlike među njima (uža, šira, potpuna, nepotpuna, hraniteljska, usvojiteljska);

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, listići sa zadatkom u tabeli, stikeri, olovka, flip-čart tabla i papir formata A4, flomasteri

Ključne riječi

uža porodica, potpuna i nepotpuna porodica, šira porodica, rodbina, srodnici, usvojitelji i hranitelji

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (20 min)

- Svi učenici ispisuju na papiriću s kim žive (mama, tata, brat, sestra, baka)
- Upoređuju napisano.
- Kada porodicu čine i drugi članovi, osim roditelja, razgovor se usmjerava ka tome da zaključuju

da svi ne žive samo sa članovima uže porodice, već da pod istim krovom mogu živjeti i članovi šire porodice, te bliži srodnici.

- Učenici razgovaraju o tome da roditelji s djecom čine užu porodicu, da u domaćinstvu mogu živjeti i majčini ili očevi roditelji (baka i djed) i da takvu porodicu nazivamo širom porodicom.
- Iznose iskustva u vezi s odnosima u svojim porodicama i zaključuju da sva djeca treba da imaju sigurnost i zaštićenost, kao i osjećanje da su voljena i da se o njima brine.
- Nastavnik ih kroz razgovor vodi ka tome da definišu vrijednosti i prihvatanje činjenice da svi članovi porodice imaju potrebu za društvenim životom.

Aktivnost 2 (10 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 14, i komentarišu predstavljenu širu porodicu i srodnike.
- Nastavnik postavlja pitanja o tome ko čini širu porodicu, i srodnike.
- Nastavnik daje tačnu informaciju, ukoliko učenici pogriješe.

Aktivnost 3 (20 do 30 min)

- Učenici (u grupama) definišu ko čini bliže srodnike: sestre i braća naših roditelja, njihova djeca i ostali. Razmatraju i po čemu se porodice razlikuju (po veličini i sastavu), a po čemu su slične. Nakon toga nastavnik kroz razgovor navodi na zaključak da neka djeca žive u porodici s jednim roditeljem (u slučaju razvoda ili smrti jednog roditelja) / bližim srodnicima (starateljima), usvojiteljima/hraniteljima, te da djeca koja žive u bilo kojoj od navedenih porodica imaju ista prava i obaveze.
- Nastavnik upućuje učenike da sami izvedu zaključak zašto je bolje za djecu da žive kod usvojitelja ili staratelja nego u institucijama.

Aktivnost 4 (20 do 30 min)

Igra: „Složi“ porodicu

- Učenici dobijaju fotografije (iz časopisa) ljudi različitog pola, starosti, rase. Njihov zadatak je da od fotografija koje imaju „slože“ porodicu. Aktivnost se može sprovoditi u paru ili grupama.
- Učenici komentarišu porodice koje su „napravili“. Komentarišu po čemu su slične, a po čemu se razlikuju. Da li porodice koje su „složili“ imaju sličnosti s njihovim? Po čemu su slične? Što utiče na funkcionisanje porodice? Što misle da je najvažnije za jednu porodicu: odnosi, sigurnost?
- Nastavnik vodi razgovor na nivou odjeljenja kroz koji razvija stav tolerancije.

Aktivnost 5 (20 min)

- Na papir koji je podijeljen na tri dijela unesite pojmove: *hraniteljska porodica, staratelji, usvojenje*.
- Učenici imaju zadatak da napišu što znaju o ovim porodicama: *Kako nastaju? Kako funkcionišu?*

Hraniteljska porodica	Staratelji	Usvojenje

Razgovaraju o razumijevanju, poštovanju i toleranciji prema djeci iz različitih tipova porodica.

- Nastavnik nakon predstavljanja „opisa“ daje tačnu informaciju i objašnjava koje se potrebe zadovoljavaju u tim porodicama: ljubav, pripadanje, sigurnost, toplina...

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, str. 12. Dodatno istražiti zašto se srodnici (rođaci) među sobom ne žene i ne udaju.

2.3 Potrebe porodice

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni potrebu poštovanja materijalnih i duhovnih potreba svakog člana porodice

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, flip-čart tabla i papir formata A4, flomaster i povež-marama, stolice, tabla, krede u boji

Ključne riječi

osnovne potrebe, specifične potrebe, porodični i društveni život i uloge, smetnje i teškoće u razvoju

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Učenici razgovaraju o tome zašto se ljudi udružuju. Nastavnik sugerise razloge: potomstvo, međusobna briga, zadovoljenje životnih potreba, rješavanje problema, sticanje znanja, sigurnost, druženje i zabava, izgradnja emocionalnih veza...
- Na taj način uvode se u oblast koja govori o potrebama, međusobnim odnosima.

Aktivnost 2 (15 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 16, i nakon što su inspirisani ilustracijom nastavnik/nastavnica ih upućuje da objašnjavaju što svaki član može raditi u okviru porodice.
- Daju primjere iz svoje porodice – što ko radi, koje obaveze i uloge ima.
- Prezentuju – nastavnik ih upućuje da prepoznaju mjesto i ulogu pojedinca u porodici, koji istovremeno utiču na relacije, samopouzdanje, zadovoljenje potreba.

Aktivnost 3 (10 min)

- Učenici u parovima posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 17, i objašnjavaju što na njoj uočavaju.
- Učenici se sjete situacija kad se jedan član njihove porodice razbolio. Treba da razmisle o svojoj ulozi u situaciji kad se član porodice razboli (daju primjere na koji način oni mogu ili kako pomažu). Neki od primjera se zapisuju na tabli.

Aktivnost 4 (20 do 30 min)

Učenici kroz simulaciju doživljavaju iskustvo kako funkcionisati sa nekom preprekom. Opisuju svoja iskustva.

- Pojedini učenici imaju zadatak da s povezom preko očiju prate aktivnost.
- Pojedini učenici imaju zadatak da prenesu drugovima poruku /osjećanje/ da opišu događaj, ali ne smiju da govore (i da pišu).
- Pojedini učenici imaju zadatak da „zarobljeni“ preprekama (stolice) posmatraju kako njihovi drugovi izvode igrice u kojoj oni ne mogu da učestvuju.
- Učenici kratko razmjenjuju doživljaje i razgovaraju o tome kako se treba ophoditi prema osobi koja ima smetnje u razvoju.
- Zaključuju zašto je važno podržati porodicu i njenog člana koji ima smetnje u razvoju.
- Takođe, prepoznaju ko bi što trebao da učini: škola, zajednica, društvo.

Aktivnost 5 (30 min)

- Učenici na nivou odjeljenja posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 18, i objašnjavaju s kim i kako Marko i članovi njegove porodice provode dan.
- Nakon toga se učenicima da pripremljeni materijal s muškom i ženskom figurom. Pored njih su date crtice na kojima pišu o svakoj figuri:

Ko može predstavljati muškarca, a ko ženu na ilustraciji?

Koje su mu/joj porodične uloge: otac, majka, dijete, suprug, supruga

Koliko godina može da ima? Ko su članovi njegove porodice?

Da li predstavljeni lik ide u školu ili se bavi poslom? Kojim?

Koje, osim porodičnih, ima uloge: drug/drugarica, službenik, radnik, učenik...?!

S kim se druži i kako provodi slobodno vrijeme?

- Slijedi razmjena kojom koordinira nastavnik, usmjeravajući ih pitanjima da prepoznaju koje su osnovne potrebe (hrana, dom, ljubav, sigurnost...) koje imaju svi članovi porodice; prepoznaju i određuju koje su specifične potrebe svakog člana porodice, u zavisnosti od interesovanja, pola i uzrasta; razumiju i prihvataju da *članovi porodice imaju i društveni život i uloge.*

Domaći zadatak: Učenicima se zada da kontaktiraju i posjete udruženje roditelja djece sa smetnjama u razvoju i saznaju što oni rade, zašto su se organizovali, kakvu im podršku pruža društvo u cjelini. Aktivnost realizuju uz pomoć roditelja.

Napomena i preporuka: Aktivnost se može organizovati i tako da u okviru planiranog fonda časova učenici s nastavnikom posjete neko udruženje npr. Udruženje roditelja djece i mladih sa smetnjama u razvoju.

2.4 Događaj u porodici

Ishodi učenja	Učenik će moći da: <ul style="list-style-type: none">– navede i objasni neke promjene u porodičnom životu (razvod, smrt, novi članovi, vjenčanje itd)
Nastavna sredstva i pomagala	udžbenik, radna sveska, tabla, krede, listići sa zadatkom u tabeli, papir formata A4, stikeri, flomasteri
Ključne riječi	praznik, svečanost, organizacija proslave, vjerski praznici, porodično stablo

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (15 min)

- Na tabli napisati pojam *praznik*. Učenici na stikerima zapisuju prve asocijacije na taj pojam (torta, muzika, trpeza, rođendan, slava, Nova godina, Uskrs i sl.). Stikere lijepe oko napisanoga pojma, a zatim grupišu slične asocijacije. Zaključuju što sve obuhvata pojam *praznik*.
- Nastavnik ih upućuje da prepoznaju emocije koje u njima izazivaju praznici: pripadanje, radost, ispunjenost, toplina, zadovoljstvo i sl.
- Nastavnik ovu aktivnost dalje koristi da bi objasnio kako se postiže osjećaj: vezanosti u porodici, pripadnosti, sigurnosti...

Aktivnost 2 (15 min)

- Učenici na nivou grupe razgovaraju o tome što za jednu porodicu znači rođenje novoga člana, vjenčanje i sl.
- Koje se relacije tada razvijaju? Kako se ophodimo jedni prema drugima? Koje emocije imamo?

Aktivnost 3 (20 min)

- Učenici posmatraju ilustracije u udžbeniku na str. 19. i u okviru grupe razgovaraju o proslavama, rođendanima, vjenčanjima, vjerskim praznicima (Uskrs, Bajram, slava).
- Učenici saopštavaju koje porodične praznike proslavljaju njihove porodice, na koji način proslavljaju, koji običaji prate svečanost prilikom omiljenog porodičnog praznika.

Aktivnost 4 (15 min)

- Sprovodi se aktivnost „Lista želja“
- Podijeliti učenicima papiriće i objasniti im da će njihov zadatak biti da zapišu što bi poželjeli članovima porodice ili prijateljima u različitim životnim situacijama (npr. rođendan, bolest, vjenčanje...)

- Nastavnik grupiše odgovore u zavisnosti od toga na koje se situacije odnose.
- Učenici komentarišu i izvode zaključke.

Aktivnost 5 (20 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 17 i 18. Može da se odvija po procjeni nastavnika samostalno, u parovima ili grupama.

Domaći zadatak: Svaki učenik treba sa članovima svoje porodice da razgovara o tome što se najčešće nalazi na njihovoj prazničnoj trpezi. Zatim izabere recept tipičnoga kolača koji se na trpezi služi, donese ga u školu i razmijeni s vršnjacima.

III TEMA: DOM, DOMAĆINSTVO

Broj časova realizacije (okvirno) 10 (4 + 6)

U ovoj oblasti namjera je da učenici razviju odnos prema prostoru u kojem žive, da prošire odgovornost prema sopstvenoj, tuđoj, kolektivnoj imovini, da im se podstakne ideja o konceptu održivog rasta i razvoja.

Stoga su aktivnosti orijentisane ka ličnim doživljajima, ali i ka međusobnom uticaju, oblikovanju i građenju kolektivne svijesti i odgovornosti prema prostoru, sebi i drugima.

Obrazovno-vaspitni ishodi

Na kraju učenja učenik će moći da obrazloži važnost doma za svakog pojedinca; prednosti i nedostatke objekata za stanovanje, objasni značaj tehničkih dostignuća prilikom gradnje i neophodnost poštovanja graditeljskog nasljeđa.

Preporuka nastavnicima:

- Na početku obrade teme Dom, domaćinstvo učenike treba upoznati sa sadržajima kojima će se baviti. Najprimjerenije je da najavite ishode predviđene mjesečnim planom. Učenicima treba ponuditi informaciju koji će biti njihovi zadaci tokom savladavanja teme Dom, domaćinstvo.
- Ukoliko se pitanja ili zadaci iz radne sveske daju u vidu domaćeg zadatka, neophodno ih je analizirati na času kako bi ih učenici mogli samostalno uraditi.
- Pitanja i zadatke u radnoj svesci, koji su zahtjevni za većinu učenika u odjeljenju, treba raditi na času. Prihvatiti s uvažavanjem učeničke ideje, komentare, zaključke i razmišljanja. U programskim sadržajima postoje apstraktni pojmovi i složeni procesi, ako postoje uslovi i mogućnosti poželjno je korišćenje ICT tehnologije, audio i video zapisa. Ovu temu moguće je povezati s aktivnostima na času odjeljenske zajednice, a naročito sa sprovođenjem radionica iz priručnika *Moje vrijednosti i vrline*.

3. DOM, DOMAĆINSTVO

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni pojmove dom i domaćinstvo (kuća/stan)
- razumije značaj i vrednuje stambeni prostor u kome živi s aspekta potreba članova porodice

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, nastavni listići, školska tabla, krede, flomasteri, flip-čart tabla i papir formata A4, flomasteri

Ključne riječi

dom, domaćinstvo, imovina, dogovor

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (5 min)

- Učenici od riječi *dom* prave nove riječi (na primjer: domovina, domaćica, domaćin, domaćinstvo, domaćičiti, odomaćiti, udomiti...).
- Učenici na listu papira zapišu što je dom po njihovom mišljenju.

Aktivnost 2 (20 min)

- Koristeći fotografije iz udžbenika, str. 22, učenici saopštavaju što je prikazano na fotografijama, opisuju osobe, predmete, prostor.
- Komentarišu u koje svrhe i namjene se koristi zajednički prostor i kako vode računa o njemu.
- Nastavnik na tabli crta dvije kolone. Na jednoj strani je riječ porodica, a na drugoj riječ domaćinstvo. Učenici popunjavaju kolone tako što treba da navedu:
 - a) što znači porodica;
 - b) što za njih znači domaćinstvo.
- Nastavnik bilježi odgovore. Nakon toga slijedi diskusija o razlikama između pojmova. Učenici na primjerima objašnjavaju pojmove *dom* i *domaćinstvo*.
- Učenicima se zadaju riječi/pojmovi koji se odnose na dom i domaćinstvo. Treba da izdvoje po pet riječi koje se odnose na te pojmove.

Aktivnost 3 (20 min)

- Učenici u grupama rade na zadatku „Dijelimo obaveze i vodimo računa o zajedničkoj imovini“. Odgovaraju na sljedeća pitanja:
 - a) Kako se odnosimo prema zajedničkoj imovini?
 - b) Ko u porodici obavlja najviše poslova?
 - c) Zašto neki članovi porodice obavljaju više poslova nego drugi?
- Tokom prezentacija usmjeravaju se ka tome da razvijaju odnos prema tome na koji bi način mogli više da učestvuju i doprinose u obavljanju poslova u domaćinstvu.
- U tabeli predlažu što bi ukućani mogli da rade:

Član moje porodice (upiši: otac, majka, ja, brat, sestra...)	Što bi svako mogao da radi u domaćinstvu?

- Učenici upoređuju, ističu značaj saradnje, međusobnog uvažavanja, ljubavi.

Aktivnost 4 (15 min)

- Učenici tumače poslovicu „Dogovor kuću gradi“.
- Razgovor koji slijedi usmjeren je prema iznošenju mišljenja i ideja o tome zbog čega je važno imati dogovor, poštovati ga, što se dešava u situacijama kada se prekrši.
- Nastavnik ih upućuje da razumiju da je preuzimanje odgovornosti za svoj dio posla važno za svaki dogovor, zajednički život, rad...

Aktivnost 5 (15 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 19, odvija se individualno, u paru ili grupi, u zavisnosti od odjeljenjske dinamike.

Domaći zadatak: Anketa, radna sveska, str. 21.

3.1 Stan ili kuća

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- primjenjuje sposobnost vrednovanja stambenog prostora u kome živi s aspekta potreba članova porodice
- navede prednosti i nedostatke objekata za stanovanje
- primjenjuje tehnička znanja prilikom izrade modela građevine, zgrade i kuće od papira na osnovu šeme

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, krede, papir formata A4, flomasteri, kompjuter, internet

Ključne riječi

stan, kuća, stambena zgrada, ukućani, arhitekta

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Učenici posmatraju u udžbeniku fotografije stana i kuće (str. 23), analiziraju ih i razgovaraju o sličnostima i razlikama koje uočavaju, odgovarajući na pitanja: Koja je razlika između stana i kuće? Koje su sličnosti? Gdje bi voljeli da žive: u kući ili stanu? Zašto? i sl.

Aktivnost 2 (20 do 30 min)

- U grupama dobijaju zadatak da odrede i prepoznaju o čemu se vodi računa pri izgradnji kuće – položaj prostorija u njoj prema stranama svijeta i sl.
- Postavljaju se pitanja kojima će učenici doći do zaključka: da u stambenim zgradama i soliterima na malom prostoru živi veliki broj ljudi; da se zbog zajedničkog korišćenja prostorija i stanovanja moraju poštovati neka pravila da bi svima bilo ugodno živjeti.
- Prezentuju, upoređuju.
- Nastavnik bilježi njihove zaključke u odnosu na prednosti i nedostatke različitih objekata za stanovanje

Aktivnost 3 (30 min)

- Učenici crtaju kuću iz snova.
- Razgovaraju o crtežu: kako bi opremili sobe, u kojim bi bojama bila kuća, da li bi se nalazila na selu ili u gradu i sl.
- Učenici nakon toga obilaze jedni druge, postavljaju pitanja u vezi s nacrtanim kućama iz snova (Zašto su takvu kuću odabrali?), dok ih nastavnik upućuje da vrednuju stambeni prostor u kome žive s aspekta sopstvenih i potreba članova porodice.

Aktivnost 4 (30 min)

- Učenici prvo treba da pročitaju *Zanimljivost* da bi mogli da komentarišu ilustraciju u udžbeniku, str. 24.
- Razgovaraju: Kako stanari mogu organizovati zajedničke aktivnosti? Kako mogu voditi računa o zgradi u kojoj zajedno stanuju? Na koji se način mogu družiti? Kako sve to utiče na zajednički život u zgradi: zbližavaju li se, postaju li odgovorniji i sl.?

Aktivnost 5 (10 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 23, zadaci 1, 2 i 3.
- Takođe, nastavnik može proširiti aktivnost (korelacija s Likovnom kulturom), na osnovu šeme izraditi model građevine – zgradu ili kuću od papira.

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, str. 24, preostali zadaci.

3.2 Kućni red

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni pravila ponašanja i zajedničkog života u stambenim zgradama i privatnim kućama

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, hamer, školska tabla, krede, ukoliko procijene i pronađu audio i video zapis.

Ključne riječi

stambena zgrada, kućni red, stanari, savjet stanara

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (30 min)

- Osmislite dvije situacije koje se odnose na *kućni red*. Učenicima dati opis te dvije situacije, a zadatak je da u grupama osmisle i objasne što bi preduzeli u svakoj od te dvije situacije? Pozvali se na *pravila ponašanja* ili donijeli *nova pravila ponašanja*, koristili ili utvrdili *način odlučivanja*...
- U prvoj situaciji treba da se dogovore oko bojenja zidova ulaza s ostalim stanarima u stambenoj zgradi.
- U drugoj situaciji treba da se dogovore sa stanarima o proslavi rođendana. Plan je da se pozove veliki broj gostiju, ne samo članovi porodice već i drugari iz odjeljenja i oni s kojima provode slobodno vrijeme. Učenici predstavljaju svoje ideje, razmjenjuju mišljenja.
- Nakon toga, učenici razgovaraju o tome zbog čega je važno da se dogovaramo i sarađujemo.

Aktivnost 2 (20 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 25., komentarišu date članove kućnog reda, razgovaraju o tome zašto se određuje kućni red.
- Nakon toga u grupama pokušavaju da osmisle nove članove kućnog reda za koje smatraju da su važni za zajednički život u stambenoj zgradi i/ili kući, a nema ih na listi.

Aktivnost 3 (20 min)

- Učenici odgovaraju na pitanja: Zašto se osniva i ko čini savjet stanara? O čemu se članovi savjeta dogovaraju na sastancima?
- U grupama odgovaraju na pitanja i izvještavaju pred odjeljenjem. Uočavaju sličnosti i razlike: Što se dešava kad lift ne radi, kad se ulaz ne zaključava, kad interfon ne radi? Kako bi se osjećali ako/kad se to desi? Što bi trebalo preduzeti u takvim situacijama?

Aktivnost 4 (15 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju u udžbeniku na str. 25. Razgovaraju o tome na što ona ukazuje, kako se ponašaju stanari prikazani na ilustraciji, o čemu treba voditi računa i sl. Koje važne navike ova ilustracija ističe? Daju primjere iz svoga iskustva i zaključuju o tome ko se odgovorno, a ko neodgovorno odnosi prema zajedničkome životnom prostoru i sl.

Aktivnost 5 (10 min)

- Rad u paru. Parovi treba da razmisle o tome koje su prednosti, a koji nedostaci življenja u stambenoj zgradi tj. kući. Nakon toga jedan od članova para dobija zadatak vezan za življenje u stambenoj zgradi, a drugi član zadatak vezan za življenje u kući. Na osnovu prethodnog razgovora i pitanja koja dobiju na nastavnom listiću, učenici izvode zaključke o prednostima i nedostacima življenja u kući ili stanu. (Primjeri o kojima će razgovarati su količina buke, vremenska ograničenja, prostor za igru, porodična privatnost...)

Domaći zadatak: Osmisliti šaljivi kućni red za članove svoje porodice.

3.3 Tipovi domova

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- navede i uporedi tipove kuća u svom mjestu (prema načinu gradnje i reljefu)
- navede i objasni pozitivne i negativne strane očuvanja graditeljskog i stambenog nasljeđa i objasni potrebu svjesne i planske gradnje prebivališta
- navede i uporedi čovjekova prva prebivališta (pećina, zemunica, sojenica)
- navede razna tehnička dostignuća kojima čovjek svoj dom čini ljepšim i prijatnijim

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, papir formata A4, olovka i sveske, hamer, slike različitih objekata, ilustracije, internet, kompjuter

Ključne riječi

tipovi kuća, vikendice, spratnost, namjena, vrsta materijala

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Započinje se razgovor pitanjem o razlikama između kuće i kuće za odmor (vikendice) – pri čemu se postavlja okvir za razgovor o namjeni.
- Učenici ukazuju na to kako namjena utiče na način gradnje kuće, mjesto na kojem će se graditi i sl.

Aktivnost 2 (10 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju u udžbeniku na str. 27 i komentarišu kako se razvijala kultura stanovanja, kako su objekti postajali veći, zaključuju zbog čega je tako itd.
- Ovo je i dalje postupno uvođenje u estetiku i kulturu stanovanja.

Aktivnost 3 (20 min)

- Učenici u grupama dobijaju već pripremljen materijal.
- Svaka grupa ima zadatak da, u zavisnosti od namjene objekta, pronade i zalijepi odgovarajuće slike na svoj hamer.
- Svaka grupa izdvaja osnovne karakteristike datog tipa kuće (npr. vikendica, stambeno-poslovni prostor, kuća...).
- Učenici određuju namjenu objekata: za stanovanje, povremeni boravak i sl.

Aktivnost 4 (30 min)

- Učenici, uz pomoć nastavnika, kroz grupni rad istražuju sajtove na internetu i pronalaze kakve kuće preovladavaju na primorju, na planini i u kontinentalnome dijelu.
- Pitanja se formulišu tako da učenici zaključuju da postoje ambijentalni uticaji, da se vodi računa o klimatskim i geografskim faktorima i uticajima.

Aktivnost 5 (20 min)

Igra *Mudraci* – tipovi kuća:

- Učenici treba da kažu nešto o pojmovima koji se obrađuju (tipovi kuća prema materijalu, prema namjeni, prema spratnosti...).
- Izaberu se tri „mudraca“: jedan koji objašnjava tipove kuća prema materijalu; drugi prema namjeni; treći prema spratnosti.
- Oni se raspoređuju po učionici, tako da predstavljaju nosioce grupe za ovu aktivnost. „Mudrac“ upoznaje ostale s onim što zna o određenom pojmu.
- Ostali mogu postavljati pitanja o značaju pravilnog korišćenja i planiranja upotrebe materijala i sl.
- Kad se aktivnost završi, iz svake grupe poziva se po jedan učenik (ali ne „mudrac“) da izvijesti što je njegova grupa saznala o pojedinim pojmovima od druga/drugarice, tj. „mudraca“.
- Nastavnik s učenicima sumira i daje povratnu informaciju.

Aktivnost 6 (20 min)

„Zašto sam važan/važna/važno“

- Učenike dijelimo u grupe i dajemo im pripremljene listiće s nazivima različitih tipova stambenog i poslovnog prostora (vikendica, koliba, soliter, robna kuća, tržni centar, zemunica, primorska kuća...).
- Svaka grupa izvlači po jedan listić. Svaki član grupe treba da zamisli neku stvar, materijal, tehniku ili tehnologiju koji su važni za taj tip stambenog ili poslovnog prostora i osmisle razloge zašto je to što su izabrali važno.
- Treba da argumentuju i odbrane izbor svake stvari, tehnike, materijala koji ima veze s načinom gradnje ili je povezan s reljefom kada nastavnik priđe grupi i neku od tih stvari, materijala, tehnika proglasi „manje korisnom“.
- Cilj je da učenici dovedu u vezu prethodna znanja, učine ih funkcionalnim i praktičnim na način da im spoznaju svrhu, namjenu.

Aktivnost 7 (15 min)

- Učenici na času rade zadatak 5 i 6 iz radne sveske str. 28.
- U zavisnosti od toga koliko se slažu s tvrdnjom, unose krstić u odgovarajuću kolonu: Potpuno se slažem, Ne mogu da se odlučim, Uopšte se ne slažem.
- U parovima diskutuju odgovore, upoređuju ih, uočavaju sličnosti i razlike.
- Nakon toga ih na nivou grupe nastavnik usmjerava da donesu zaključke.

- Učenicima se sugeriše da kod kuće s roditeljima prokomentarišu odgovore razvrstane tokom časa.
- Na osnovu 6. zadatka iz radne sveske, str. 28, komenarišu tehnička dostignuća i objašnjavaju namjenu savremenih građevinskih mašina.

Domaći zadatak: Učenici treba da istraže, pronađu zanimljivost vezanu za tipove kuća.

3.4 Spoljašnjost i unutrašnjost doma

Ishodi učenja	<p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> – objasni razliku između enterijera i eksterijera na konkretnim primjerima i navede prednosti i nedostatke određenih/pojedinih/različitih objekata za stanovanje
Nastavna sredstva i pomagala	<p>udžbenik, radna sveska, kartončići sa zadatkom, pripremljeni kartončići na kojima su nacrtane kuće/zgrade iz različitih perioda, građene od različitoga materijala, fotografije kuća, školska tabla, krede, papir formata A4, flomasteri</p>
Ključne riječi	<p>enterijer, eksterijer</p>

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Učenici, pojedinačno, izvlače kartončiće na kojima su crteži kuća iz različitog perioda. Njihov zadatak je da opišu spoljašnji izgled i pretpostave od kojeg su materijala izgrađeni.
- Komentarišu pojam *eksterijer*, razvoj tehnologije, čovjekove potrebe.

Aktivnost 2 (15 min)

- Učenici individualno posmatraju i analiziraju ilustracije u udžbeniku na str. 30.
- Komentarišu spoljašnji izgled kuća i stambenih zgrada.
- Razgovaraju i u parovima dogovaraju zaključke o tome kako se i zbog čega spoljašnji izgled kuća i zgrada razlikuje: okruženje, vremensko razdoblje, prirodne karakteristike, broj stanara i sve to obrazlažu.

Aktivnost 3 (10 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju iz udžbenika na str. 31 i komentarišu izgled prikazanih prostorija, te njihovu namjenu.
- Odgovaraju na pitanja: Koje prostorije čine tvoj dom? Kako su opremljene? Čemu služe? Ko je učestvovao u njihovom uređivanju? O čemu treba voditi računa prilikom opremanja doma?
- Učenici imaju zadatak da u odnosu na prethodno postavljena pitanja definišu pojam *enterijer*.

Aktivnost 4 (15 min)

- Realizuje se u paru.
- Učenik (jedan iz para) izvlači listić na kome je ispisan pojam koji se odnosi na enterijer ili eksterijer (hodnik, fontana, dnevna soba, zelenilo, spavaća soba, staze, kuhinja, pomoćni objekat, trpezarija, ograda...).
- Zadatak je da ponuđene pojmove grupišu u dvije kolone Eksterijer i Enterijer.
- Zaključuju o značenju pojmova *enterijer* i *eksterijer*.

Aktivnost 5 (25 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju iz udžbenika, na str. 32. U odnosu na ilustrovani razgovor komentarišu o čemu su porodica i akteri ilustracije vodili računa? Što su sve uzeli u obzir?
- Navode primjere iz svoga života slične ovima.

Domaći zadatak: radna sveska, str. 30.

3.5 Kuće u prošlosti

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni način gradnje nekad i sad, poredi tipove kuća nekad i sad i obrazloži vrijednost graditeljskog nasljeđa kao zajedničke vrijednosti svih ljudi
- navede i objasni pozitivne i negativne strane očuvanja graditeljskog i stambenog nasljeđa i objasni potrebu svjesne i planske gradnje prebivališta

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, kartončići sa zadatkom, pripremljene fotografije i dodatni materijal, školska tabla, krede, papir formata A4, flomasteri, internet, kompjuter, tablet, pametni telefon

Ključne riječi

izgled kuće, namjena kuće, prostorija, posuđe, oruđe za rad, pribor za jelo i kuvanje, prošlost, sadašnjost

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Učenici na početku časa na nivou odjeljenja opisuju eksterijer kuća iz prošlosti na osnovu fotografija, datih u udžbeniku, na str. 33 (mogu se pripremiti i dodatne fotografije).
- Upoređuju sličnosti i razlike u izgradnji kuća u gradu, na primorju, na planini.
- Učenici na listu papira crtaju tri kolone. U prvoj koloni opisuju područje u kojem se kuća nalazi, u drugoj razlike u izgledu kuća, a u treću kolonu upisuju zaključak zbog čega je to tako.

Opis područja	Razlike u izgledu kuća (prošlost)	Zaključak – zbog čega

Aktivnost 2 (15 min)

- Koristeći video-snimak, ili fotografiju koju zajednički pronalaze na času putem interneta, ili onu iz udžbenika, str. 34, uočavaju i komentarišu unutrašnji izgled nekadašnje kuće (broj prostorija, raspored i izgled namještaja i ostale detalje).
- Grupni rad u kojem će učenici navesti promjene navedenih predmeta i njihove namjene. Npr. ognjište (za grijanje i pripremanje hrane). Za pripremanje hrane: šporet na drva, električni šporet, šporet na plin, ekspres lonac i ostali aparati. Za grijanje: šporet na drva, šporet na ugalj, plin, radijatori, električne peći, grijalice, solarni paneli, klima-uređaji itd.

Aktivnost 3 (30 min)

- Učenici rade u grupama. Treba pratiti njihov rad, motivisati ih i davati dodatne instrukcije, naglasiti važnost međusobnoga dogovaranja i poštovanja, timskoga rada. Nakon što grupe završe rad, izvještavaju o urađenome. S obzirom na to da su po dvije grupe imale iste zadatke, izvještava jedna grupa, a druga grupa komentariše i dopunjuje. U kratkim „crtama“ na tabli treba ispisati dobijene podatke. Grupe koje imaju isti zadatak razmijene i dopune iskaze i pripreme zajedničko izvještavanje.
- A. Prva i druga grupa, na osnovu udžbenika i dodatnog nastavnog materijala, imaju zadatak da:
1. ukažu na osobenosti kuća iz prošlosti (broj otvora na kućama, čime su bile pokrivene, od čega su pravljene i sl.)
 2. navedu pomoćne objekte i objasne razlog izgradnje navedenih objekata u blizini kuća.
- B. Treća i četvrta grupa, na osnovu udžbenika i nastavnoga materijala, treba da:
1. navedu prostorije koje ima kuća iz prošlosti
 2. navedu za što su sve prostorije korišćene
 3. navedu nekoliko razlika između prostorija nekadašnje i današnje kuće.
- C. Peta i šesta grupa treba da:
1. navedu namještaj koji se koristio u prošlosti
 2. navedu njihovu namjenu
 3. uporede izgled i vrstu materijala za namještaj i predmete nekad i sada.

Aktivnost 4 (30 min)

- Učenici (u grupama) prisjećaju se izgleda seoskih kuća. Posebno onih koje su starije gradnje i iz dalje prošlosti. U odnosu na to ukazuju i zaključuju kako su i zbog čega gradili nekad, a kako sad?
- Zatim dobijaju pripremljene fotografije ili, ukoliko je izvodljivo, putem interneta sami ih pronalaze i upoređuju prethodnu aktivnost s onim što sada uočavaju na fotografijama.
- Komentarišu uočeno i razgovaraju i o osobenostima kuća na selu.
- Ovu aktivnost možete dati u vidu domaćeg zadatka.

Aktivnost 5 (25 min)

- Učenici imaju zadatak da razgovaraju sa zaposlenima u školi (po izboru, npr. nastavnik istorije, geografije...) i istraže za koje djelove Crne Gore je bilo tipično da se gradi konoba/izba, štala, staja i sl.
- Potrebno je da objasne zbog čega su ih ljudi pravili i da povežu njihovu namjenu s određenim dijelom Crne Gore i obrazlože.

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, str. 33.

IV TEMA: ŠKOLA

Broj časova realizacije (okvirno) 7 (3 + 4)

U ovoj oblasti namjera je da učenici razviju osjećaj pripadnosti, odgovornosti prema školi, sebi, svojim vršnjacima, sopstvenoj ulozi i ulogama drugih aktera u obrazovno-vaspitnom procesu. Takođe, treba da razumiju međusobna, a posebno dječija prava, kao i obaveze, a prije svega, da usvoje stavove i vrijednosti koji promovišu nenasilje i toleranciju za različitosti.

Na tragu navedenog će biti potrebno kroz individualne, grupne, kolektivne aktivnosti izazvati lične doživljaje, graditi međusobno povjerenje, ali i osjećaj odgovornosti prema drugima (nivo pojedinca, grupe).

Obrazovno-vaspitni ishodi

Na kraju učenja učenik će moći da objasni ulogu škole kao obrazovno-vaspitne institucije, vrednuje školski prostor sa različitim aspektata i obrazloži dječja prava.

Preporuka nastavnicima:

- Na početku obrade teme Škola učenike valja upoznati sa sadržajima kojima ćete se baviti. Najprimjerenije je najaviti ishode predviđene mjesečnim planom. Učenicima treba ponuditi informaciju o njihovim zadacima tokom savladavanja teme Škola.
- Pitanja i zadatke u radnoj svesci, koji su zahtjevni za većinu učenika u odjeljenju, treba raditi na času. Prihvatiti s uvažavanjem učeničke ideje, komentare, zaključke i razmišljanja.
- Ukoliko se pitanja ili zadaci iz radne sveske daju u vidu domaćeg zadatka, neophodno ih je analizirati na času kako bi ih učenici mogli samostalno uraditi.
- U programskim sadržajima postoje apstraktni pojmovi i složeni procesi, ako postoje uslovi i mogućnosti poželjno je korišćenje ICT tehnologije, audio i video zapisa. Ovu temu moguće je povezati s aktivnostima na času odjeljenske zajednice, a naročito sa sprovođenjem radionica iz priručnika *Moje vrijednosti i vrline*.
- Posebno se osvrnuti na izradu projektnog zadatka „Kampanja – mi učenici, odjeljenje i škola“, koji bi trebalo da se završi do kraja obrade ove teme.

4. ŠKOLA

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- svojim riječima odredi školu kao obrazovno-vaspitnu ustanovu

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, fotografije, školska tabla, krede, internet, kompjuter, tablet, pametni telefon

Ključne riječi

škola, obrazovanje, vaspitanje

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (5 min)

- Učenici daju asocijacije na pojam škola. Odgovaraju na pitanje na što prvo pomisle kad čuju riječ škola. Dobijeni odgovori se zapisuju na tabli. Nakon toga zaključuju kako se sve može odrediti pojam škola.

Aktivnost 2 (20 min)

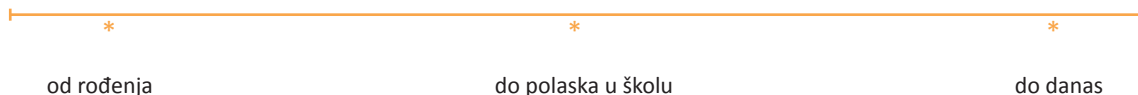
Rad u udžbeniku, str. 36.

- Učenici u parovima posmatraju ilustraciju (Markova škola u gradu) i (seoska škola koju je Marko posjetio dok je boravio kod bake i djeda). Razgovaraju o tome što vide, opisuju ilustracije. Posmatrajući ilustracije, izvode zaključke: po čemu su slične, a po čemu se razlikuju te dvije škole.
- Nakon toga nastavnik formira grupe.
- Unutar grupe učenici razgovaraju i bilježe zašto je važno obrazovanje: za pojedinca, za razvoj društva, koje uslove treba da imaju nastavnici i učenici u školi, a koje treba sami da ispune da bi postigli uspjeh u učenju, stekli znanja i umijeća koja će da primijene u životu.
- Kratko izvještavaju.

Aktivnost 3 (20 min)

* Napomena: Aktivnost preuzeta iz priručnika *Građansko vaspitanje* za VI razred osnovne škole, str 52, 53.

- Učenici, najprije svako za sebe, zapisuju što su od rođenja do danas naučili i od koga su naučili (hod, govor, čitanje, pisanje...) Zatim prave grupni „tok“ učenja.

- Kada završe s raspoređivanjem onoga što su naučili, treba da odrede ko je najviše doprinio njihovom učenju u svakom od ovih perioda (npr. roditelji, drugi značajni odrasli, učitelji, vršnjaci, TV, društvene mreže, novine...).
- Kroz analizu izvještaja grupa posebnu pažnju treba obratiti na razlike i sličnosti onoga što se uči u školi i onoga što se uči od roditelja, vršnjaka i sl.
- Učenici prepoznaju, zaključuju i bilježe na tabli različite uticaje značajne za obrazovanje, a tiču se škole, nastavnika, učenika.

Aktivnost 4 (20 min)

- Učenici razgovaraju o tome kako se u školi stiču prijatelji, kako se učenici uklapaju u školsku zajednicu, zašto je važno da međusobno sarađuju i pokazuju poštovanje jedni prema drugima.
- Prave zajednički odjeljenjski pano s porukama koje promovišu saradnju i poštovanje, vrijednosti zajedništva i učenja.

Aktivnost 5 (45 min)

- Učenici (u grupama) opisuju što rade nastavnici, vannastavno osoblje (posebno stručne službe, radnici na održavanju čistoće i školske zgrade), uprava škole, roditelji.
- Nakon toga, izvlačeći listice, dobijaju zadatak da obave razgovor s nekim od njih o njihovim zaduženjima i ulozi u školi: direktor, domar, higijeničar, bibliotekar, pedagog, psiholog, defektolog, sekretar. (Okvirno, za ovu aktivnost izdvojiti do 15 minuta.)
- Kada učenici predstave ono što su saznali iz razgovora, zajednički definišu mrežu saradnje, ulogu i poziciju učenika u odnosu na njih. Takođe, prepoznaju i oblikuju ulogu roditelja.
- Sugeriše se da smisle ideju za neku zajedničku aktivnost.
- Najkonstruktivnije ideje predstavnici odjeljenja ponudiće upravi škole.

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, str. 35.

Projektni zadatak:

Radni naziv projektnog zadatka „Kampanja – Mi učenici, odjeljenje i škola“, a treba ga završiti u periodu u kojem se ova tema obrađuje.

Cilj mu je da orijentiše učenike ka odgovornom ponašanju prema sebi, drugima, školi, da pojača koheziju i saradništvo, podstakne ih na privrženost pravima, vrijednostima, obavezama, promociji školskih aktivnosti.

- Učenici se podijele u četiri grupe – izvlače listiće sa zadacima:
- Prva grupa treba da osmisli dres učenika odjeljenja i/ili škole.
- Druga grupa treba da osmisli himnu odjeljenja i/ili škole.
- Treća grupa treba da osmisli grb odjeljenja i/ili škole.
- Četvrta grupa treba da osmisli moto odjeljenja i/ili škole.
- Tokom rada treba ih uputiti da dres, himna, grb, moto treba da iskazuju i izražavaju njihova prava, obaveze, saradništvo, vrijednosti.
- Prezentuju jedni drugima ono što su osmislili, upoređuju, razgovaraju, prepoznaju sličnosti i razlike u svom ophođenju, daju preporuke što bi bilo dobro poboljšati u školi.

Napomena: za ovaj zadatak sugeriše im se da koriste internet, uključe roditelje, primijene korelaciju: Likovna kultura, Muzička kultura. Takođe, preporuka je da se na kraju uradi prezentacija za upravu škole, na roditeljsko-učeničkom sastanku.

4.1 Školske prostorije i zaposleni u školi

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- vrednuje školski prostor

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, fotografije na kojima su prikazani: kosi prilaz školi, lift, prilagođeni toaleti, bijeli štap, Brajevo pismo, gestovni jezik, slušni aparat, štake, šetalica, štap, kolica za kretanje, elektronska pomagala (po mogućnosti obezbijediti očigledna i realna pomagala), školska tabla, krede, papir formata A4, flomasteri, internet, kompjuter, tablet, pametni telefon

Ključne riječi

radnici u školi, školske prostorije, školsko dvorište, posebne obrazovne potrebe

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (15 min)

- Učenici navode zanimanja za koja znaju da postoje u školi. Nakon toga posmatraju fotografije, str. 37, i upoređuju ih.
- Tabelu poput one date u udžbeniku na str. 38 prikazati na hamer ili čart papiru, komentarišući sve podatke navedene u tabeli. Razgovaraju o prostorijama koje koriste zaposleni u zavisnosti od vrste posla koji obavljaju.

Aktivnost 2 (30 min)

- Učenici izlaze u dvorište i posmatraju školsku zgradu, zatim obilaze unutrašnji prostor.
- Nakon toga zaključuju što sve, i zbog čega, osim unutrašnjih prostorija, čini školu (dvorište škole, prilazi školi, igrališta...).
- U grupama vrednuju kako je prostor organizovan za učenike različitih uzrasta, za djecu sa smetnjama u razvoju i sl.

Aktivnost 3 (10 min)

- Učenici počinju aktivnost tako što posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 39, koja prikazuje dječaka Marka s drugom koji ima smetnje u tjelesnom razvoju i korisnik je kolica.
- Razgovaraju o tome da danas škole pohađaju i djeca sa smetnjama u razvoju, da je to njihovo pravo, da je potrebno da im se obezbijedi: adekvatan pristup školi, prilagođena nastava, pomagala i sredstva za rad. Sve to omogućava da im budu pružene jednake šanse kao i ostaloj djeci. Školska zgrada i dvorište treba da budu prilagođeni njihovim potrebama i mogućnostima.
- Razgovaramo kako mogu biti solidarni, biti od pomoći, olakšati drugu/drugarici učenje, boravak i funkcionisanje.

Aktivnost 4 (20 min)

- Nakon toga upoznaju se s pomagalima koja koriste djeca sa smetnjama u razvoju i osobe s invaliditetom, do njih dolaze putem interneta: bijeli štap – pomagalo koje slijepe osobe koriste pri kretanju radi snalaženja u prostoru; Brajevo pismo; gestovni jezik; slušni aparat – električno pomagalo za pojačanje zvuka kako bi osoba sa smanjenom sposobnošću sluha mogla čuti zvuk i sagovornika; štake, šetalica, štap – pomagala pri hodu; kolica; elektronska pomagala, psi vodiči za slijepe osobe. Razgovaraju o tome što škola treba da obezbijedi za vršnjake s posebnim obrazovnim potrebama (npr. kosi prilaz školi, lift, prilagođeni toaleti...).
- Razmjenjuju mišljenja o tome da li bi pokrenuli akciju u školi da se nekome omogući da nastavu pohađa na način na koji mu to odgovara. Osmišljavaju vrstu takve aktivnosti. Prezentovati stručnoj službi škole i/ili na Đačkom parlamentu.

Domaći zadatak: radna sveska, str. 38.

4.2 Zajedno smo u školi bez obzira na razlike

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni školu kao zajednicu različitosti (rodne razlike, posebne obrazovne potrebe, razlike među vršnjacima) i objasni potrebu njegovanja tolerancije i humanosti
- navede i definiše vrste nasilja među djecom i nad djecom
- objasni na koje se načine mogu boriti protiv nasilja

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, stiker i papirići, školska tabla, krede, papir formata A4, flomasteri, bojice, selotejp, internet, kompjuter, foto-aparat ili pametni telefon, video sa socijalnim eksperimentom

https://www.youtube.com/watch?time_continue=10&v=n3aT5SKJWv0 koji je preuzet od Udruženja Roditelji

Ključne riječi

odjeljenjska zajednica, zajednica učenika, zajednica škole, tolerancija, nasilje

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (25 min)

- Formiraju se grupe tako što učenici izvlače listić (na kojem je npr. određena boja očiju: plave, zelene, crne, braon), zatim posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 41 (Marko s drugaricom) i komentarišu je: O čemu razgovaraju Marko i njegova drugarica? Na koje sličnosti ukazuju, a na koje razlike?
- U grupama na papirićima učenici kratko ispisuju odgovore na neka od ovih pitanja: Kojeg sam pola? Koliko imam godina? Koji sam razred? Moja visina je... Boja moje kose je...
- Nakon što na papirićima odgovore na postavljena pitanja, jedna po jedna grupa objašnjava sličnosti i razlike koje su prepoznali.
- Na kraju učenici na panoima ispisuju zaključke o prihvatanju i poštovanju razlika u odjeljenju, školi, društvu, kako treba da se ponašaju na tolerantan način.

Aktivnost 2 (15 min)

- Svi učenici koji se slažu s određenom tvrdnjom koju nastavnik izgovori ulaze u označeno polje u učionici. Neke tvrdnje mogu i sami učenici da osmisle.

- Tvrdnje mogu biti: Ne volim da jedem sladoled. Dobro viceve pričam. Nosim naočare. Meni je fudbal nevažan. Volim da se šetam. Volim da vježbam matematiku...
- Učenici razgovaraju o tome da li razlike mogu uticati na odnose u odjeljenju. Kako mogu da utiču? Što je važno za zajednički život? i sl.
- Učenici procjenjuju i komentarišu kakvi su odnosi u njihovoj odjeljenjskoj zajednici.
- Daju ideje kako bi trebalo da se izgrade odnosi u odjeljenju.

Aktivnost 3 (20 min)

- Učenici dobijaju instrukciju da se postave u „kao da“ situaciju, da treba da dođe fotograf koji će uraditi zajedničku fotografiju. Na toj „zajedničkoj fotografiji“ učenici treba da pokažu kako izgleda zajedništvo, timski rad, saradnja...
- Nastavnik ih fotografiše, prenosi fotografiju na kompjuter, učenici analiziraju položaj tijela, izraz lica, komentarišu: Koliko su povezani? Da li bi trebalo na nečemu da porade, da nešto unaprijede, poprave, učine boljim? Kako?

Povezati sa ČOZ-om.

Aktivnost 4 (20 min)

- Nastavnik pušta video-snimak sa socijalnim eksperimentom „Ovo nije igra“.
- Učenici komentarišu i opisuju što se na snimku dešava.
- Razgovaraju o tome kako, najčešće, reaguju u situaciji nasilja među učenicima. Na koji način reaguju kad se desi nasilje između nastavnika i učenika. Daju neki primjer kada su bili svjedoci i/ili žrtve. Kako se osjećaju oni koji trpe nasilje? Ko bi trebalo da reaguje i kako? Što bi oni trebalo da učine?
- *Napomena: na čas može biti pozvan pedagog ili psiholog škole da ukaže na procedure, postupke, obaveze, odgovornosti u slučajevima kada se sumnja ili se desi nasilje.*

Aktivnost 5 (45 min)

- Na početku časa učenici razgovaraju zbog čega se dešava nasilje, govore o vrstama nasilja koje su njima poznate, gdje se sve nasilje dešava, kako utiče na pojedinca, koje emocije može da ima neko (drug, prijateljica) ko je žrtva nasilja i to se bilježi na tabli.
- Učenici u parovima daju primjere za fizičko, psihološko, seksualno, vršnjačko, verbalno i neverbalno nasilje, finansijsku i materijalnu eksploataciju. Od parova se formiraju grupe, smišljaju „znakove protiv nasilja“ i postavljaju ih po učionici.
- Na kraju diskutuju o porukama, značenju znakova i o tome na što koji znak upućuje.

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, str. 40 i 41.

4.3 Prava djeteta

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni Konvenciju Ujedinjenih nacija o dječjim pravima

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, stiker i papirići, primjerci Konvencije, papir formata A4, flomasteri, bojice, školska tabla, krede, internet, kompjuter, tablet, pametni telefon, pripremljene fotografije, video-priče i zapisi koji predstavljaju ulogu UNICEF-a

Ključne riječi

prava djeteta, UNICEF

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (15 min)

- Asocijacijama na nivou odjeljenja izražavaju što su dječja prava.
- U grupama učenici biraju prava iz Konvencije (u prilogu: Konvencija o pravima djeteta) koja su im značajna.
- objašnjavaju svoj izbor, zbog čega su im neka prava posebno važna.
- Grupe predstavljaju (služeći se riječima, slikom, glumom ili nekim drugim načinom izražavanja) pravo koje su odabrali. Ostali treba da pogode o kojem se pravu radi. Grupa nakon toga treba da istakne značaj odabranog dječjeg prava.
- Zamišljaju situacije u kojima se ova prava na poštuju. Kako bi to na njih uticalo?
- Komentarišu zašto su prava važna – zbog čega su napisana.

Aktivnost 2 (30 min)

- Na osnovu pripremljenih fotografija, video-priča i zapisa, pronađenih putem interneta, prepoznaju ulogu UNICEF-a u različitim djelovima svijeta i razgovaraju na nivou odjeljenja.
- Nastavnik prezentuje neke od aktivnosti koje UNICEF obavlja ili je obavio u Crnoj Gori (kampanje: „Govorimo o mogućnostima“, „Zaštitimo djecu od online nasilja“, „Svako dijete treba porodicu“, „Medijska pismenost“, „Svi u vrtić“ i sl.).
- U grupama učenici razgovaraju što UNICEF radi u Crnoj Gori.
- Zatim, dobijaju zadatak da odaberu neki problem ili dječije pravo koje bi oni posebno promovisali i zastupali. Potrebno je da osmisle neku poruku kojom bi skrenuli pažnju na to konkretno dječije pravo.

Aktivnost 3 (35 min)

- Učenici treba pažljivo, svako za sebe, da pročitaju uputstva iz udžbenika na str. 43 koja se tiču osmišljavanja „kampanje“, da razgovaraju o detaljima i razvrstavaju pravila.
- Nakon toga razgovaraju o problemu s kojim se djeca najčešće susrijeću i suočavaju u svojoj školi, zajednici.
- Nastavnik formira grupe u kojima učenici dobijaju zadatak: da vizuelno predstave (nacrtaju), odglume, osmisle pjesmicu, kratak tekst, logo... vezan za problem s kojim se najčešće susrijeću.
- Kada grupe odrade pojedinačne zadatke, potrebno je da usaglase zajedničku formu za ono što žele da izraze. Tako su finalizovali i ukomponovali elemente „kampanje“ kojom ukazuju na način rješavanja problema. Na kraju pozivaju goste (uprava, stručna služba...) pred kojima predstavljaju svoju kampanju.
- Aktivnost je predviđeno da traje tokom cijelog časa.

–

Aktivnost 4 (10 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 42 i 43. Može se raditi pojedinačno ili u paru.

Domaći zadatak: Kod kuće istražuju postoji li još neka organizacija slična UNICEF-u. Zapisuju sve što su saznali o toj organizaciji.

4.4 Školski pravilnik

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni važnost kućnog reda škole i primjenjuje njegova pravila

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, primjerci pravilnika, školska tabla, krede, flip-čart tabla, papir formata A4 i flomasteri

Ključne riječi

prava, obaveze

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Aktivnost se odvija na nivou odjeljenja i započinje pitanjima što za njih znači riječ *pravilo*. Što im pada na pamet kad je čuju? Na koje ih situacije asocira? Razgovor se dalje odvija kroz pitanja: Gdje se sve primjenjuju pravila (porodica, škola, ustanove, javna mjesta)? Kako bismo ih razvrstali po sličnosti?

Aktivnost 2 (15 min)

- Koristeći školski pravilnik, dat na ilustraciji u udžbeniku, str. 45, razgovaraju, iznose svoja zapažanja, zamišljaju situaciju u kojoj se u školi ne poštuju pravila ponašanja. Koje su posljedice takvog ponašanja za učenike, zaposlene?
- Što bi bilo kad pravila ne bi postojala? Kako bi to na njih uticalo? Zašto je važno uspostaviti i poštovati pravila ponašanja?
- Da li i kakve mjere treba preduzeti kada neko ne poštuje pravila?
- Zajednički dolaze do najvažnijih pravila i ističu ih na panou.

Aktivnost 3 (20 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 46, gdje je predstavljen Marko kako sjedi s drugovima iz odjeljenja dok razgovaraju o pravima i obavezama.
- Odgovaraju jesu li im poznata navedena prava i obaveze.
- Nakon toga navode zbog čega je važno da postoje i učeničke obaveze.
- Podijeljeni u grupe komentarišu:
 - a) koja se prava najčešće ne zadovolje u školi,
 - b) koje se obaveze najčešće ne ispune.
- Prepoznaju individualne uloge, uticaje, obaveze i odgovornosti.

Aktivnost 4 (20 min)

- Učenici prave odjeljenjski pravilnik (u formi plakata) u kojem određuju pravila ponašanja.
- Dogovaraju se o tome koji je zajednički zadatak svih članova odjeljenjske zajednice, kako u pogledu prava tako i u odnosu na obaveze.
- Pravilnik/plakat izrađuje se tako što se dogovaraju na nivou grupa, potom biraju zajednička prava i obaveze na nivou odjeljenja.
- Isti se izlaže u odjeljenju.

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, str. 44 i 45.

4.5 Škola nekad

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- poredi funkcionisanje škole nekad i sad

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, kompjuter, internet, fotografije, školska tabla, krede, flip-čart tabla, papir formata A4 i flomasteri

Ključne riječi

izgled i namjena škole nekad, njenih prostorija, nastavnih sredstava i pomagala, odnosa nastavnik – učenik

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (20 min)

- Na času se na nivou odjeljenja analizira sajt prve škole u Crnoj Gori („Naučno-obrazovne vrijednosti Cetinja“, Vesko Pejović).
- Zatim učenici razgovaraju o školi nekada, po čemu se razlikovala od današnje škole (utvrđuju razlike u potrebama društva, stavovima nastavnika, roditelja i učenika).
- Dobijaju zadatak da, navedu zbog čega su se u prošlosti djevojčice rjeđe školovale u odnosu na dječake. Nakon toga razgovaraju zašto je važno da se svako dijete školuje.
- Učenici imaju zadatak da povežu značaj prava na obrazovanje, društveni značaj i uticaj obrazovanja na sveukupni razvoj, kako pojedinca, tako i društva: socio-ekonomski, u pogledu stavova, vrijednosti i dr.

Aktivnost 2 (20 min)

- Na osnovu ilustracije u udžbeniku (stara učionica), str. 49, i prikupljenih fotografija/ilustracija školskih zgrada u prošlosti, razgovaraju o tome kako su izgledale školske zgrade, kako su učionice bile opremljene, čime se pisalo, kakav je bio položaj i značaj učitelja...
- Ukazuju na najznačajnije razlike u odnosu na školu danas.
- Učenici treba da predlože uslove koji su potrebni da bi nastava u školi bila još bolja, kao i kako društvo treba da promoviše obrazovanje.

Aktivnost 3 (20 min)

- Učenici (u grupama) osmišljavaju igrokaz u kojem se srijeću učenik nekad i sad. Oni razgovaraju o svojim školama, o izgledu svake od njih, o tome kako je opremljena, kako uče, kako se druže, ponašaju, kakva prava i obaveze imaju, kakav je odnos učenika i nastavnika i dr.
- Nakon toga komentarišu ono što su imali priliku da prikažu i vide.

Aktivnost 4 (15 min)

- Učenici popunjavaju Venov dijagram za analizu učionice iz prošlosti i savremene učionice: izgled klupa, table, druge opreme, načina na koji se sjedi i drugo. Utvrđuju se specifičnosti i zajedničke karakteristike.

Aktivnost 5 (20 min)

- U grupama smišljaju „idealnu školu“: Kako bi ta škola izgledala? Šta i kako bi se učilo? Koliko bi učenici dnevno provodili vremena u njoj? Da li bi imali domaće zadatke?
- Predstavnici grupa prezentuju „idealnu školu“.

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, str. 46. Za odjeljenjski kutak treba da prikupe svjedočanstva o prošlosti škole u vidu fotografija, tekstova...

Slijedi prezentacija projektnih zadataka.

V **TEMA: MOJE NASELJE**

Broj časova realizacije (okvirno) 10 (4 + 6)

U ovoj oblasti namjera je da učenici primijene znanja iz različitih oblasti, da se kod njih podstiče sintetički pristup, zaključivanje, potom da razviju kritički odnos i odgovorno ponašanje prema očuvanju sredine, da grade preduzetnički duh, ali i da osnaže odnos prema sopstvenoj državi.

Zbog toga je važno da nastavnici s uvažavanjem prihvataju učeničke ideje, komentare, zaključke i razmišljanja, do kojih se dolazi nakon što se putem aktivnosti podstiču lični doživljaji i stavovi. Kroz aktivnosti koje se organizuju u grupnim formama grade se međusobne relacije, razvija odgovornost i osjećaj pripadanja.

Obrazovno-vaspitni ishodi

Na kraju učenja učenik će moći da:

- obrazloži karakteristike naselja po veličini, prirodnim i društvenim osobenostima i navede karakteristike glavnog grada i prijestonice;***
- obrazloži značaj saobraćaja za čovjeka i razvoj saobraćaja kroz vrijeme.***

Preporuka nastavnicima

- Na početku obrade teme Moje naselje i okolina treba upoznati učenike sa sadržajima kojima će se baviti. Najprimjerenije je najaviti ishode predviđene mjesečnim planom. Učenicima treba ponuditi informaciju koji će biti njihovi zadaci tokom savladavanja teme Moje naselje i okolina.***
- Pitanja i zadatke u radnoj svesci, koji su zahtjevni za većinu učenika u odjeljenju, treba raditi na času. Prihvatiti s uvažavanjem učeničke ideje, komentare, zaključke i razmišljanja. Ukoliko se pitanja ili zadaci iz radne sveske daju u vidu domaćeg zadatka, neophodno ih je analizirati na času kako bi ih učenici mogli samostalno uraditi.***
- U programskim sadržajima postoje apstraktni pojmovi i složeni procesi, ako postoje uslovi i mogućnosti poželjno je korišćenje ICT tehnologije, audio i video zapisa. Ovu temu moguće je povezati s aktivnostima na času odjeljenske zajednice, a naročito sa sprovođenjem radionica iz priručnika Moje vrijednosti i vrline.***

5.1 MOJE NASELJE I OKOLINA

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- poredi naselja (selo, grad, prigradsko naselje) i navede naselja u svojoj okolini

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, internet, kompjuter, tablet, pametni telefon, školska tabla, čart tabla, papir formata A4, hamer, stiker, sveska, olovka, bojice ili flomasteri

Ključne riječi

naselje, okolina, namjena i funkcija naselja

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Pitati učenike na što prvo pomisle kad čuju riječ *naselje*.
- Dobijene odgovore treba pisati na tabli.
- Učenici komentarišu što pripada, a što ne pripada naselju.
- Nakon toga učenici zaključuju kako se može odrediti pojam *naselje*.

Aktivnost 2 (20 min)

- Učenicima se unaprijed pripreme fotografije ili se koriste fotografijama u udžbeniku str. 50. Na nivou odjeljenja upoređuju data naselja. Uočavaju njihove sličnosti i razlike.

Aktivnost 3 (25 min)

- Aktivnost se odvija u grupama.
- Učenike dijelimo u tri grupe SELO, GRAD i SELO-GRAD.
- Članovi grupe SELO na hameru ispisuju sve karakteristike koje se odnose na selo (na osnovu prethodno stečenih znanja, kao i ličnog iskustva); npr. koliku površinu zauzima, koji je broj stanovnika, čime se ljudi bave, u kakvim objektima žive, kakvi su putevi itd.).
- Članovi grupe GRAD na hameru ispisuju sve karakteristike koje se odnose na grad (instrukcije su iste kao za grupu SELO: npr. koliku površinu zauzima, koji je broj stanovnika, čime se ljudi bave, u kakvim objektima žive, kakvi su putevi itd.).
- Članovi grupe SELO-GRAD na hameru ispisuju zajedničke karakteristike za selo i grad.
- Nakon toga postavljaju, poput izložbe, hamere ili čart papire na vidno mjesto. Učenici komentarišu i uočavaju da grupa SELO-GRAD, zapravo predstavlja presjek – sličnosti grupa SELO i GRAD.
- Ostali učenici na stikerima zapisuju komentare.
- Na osnovu sakupljenih stikera, učenici na osnovu zajedničkih imenitelja, sugerišu zaključak.

Aktivnost 4 (15 min)

- Individualni ili rad u parovima u radnoj svesci, str. 47, zadaci 1, 2, 3 i 5.
- Nakon toga dobrovoljci predstavljaju ono do čega su došli.

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, preostali zadaci.

Projektni zadatak:

Odnosi se na temu naselja i treba da se završi do kraja nastavne teme. Zadatak je da istraže kako su se stanovnici u njihovom naselju nekad odijevali, hranili, kakve su se dječje igre igrale, koje su se pjesme pjevale i igre plesale, koja su se prevozna sredstva vozila, koji su se poslovi obavljali.

Učenike podijeliti u grupe:

Grupa broj 1 – odijevanje u mom naselju u prošlosti: istraživati koju i kakvu je vezu imao način odijevanja s reljefom, prirodnim uslovima (temperatura, padavine i dr.)

Grupa broj 2 – prehrana u mom naselju u prošlosti: istraživati vezu između načina na koji su se ljudi hranili i reljefa, prirodnih uslova (temperatura i dr.) koji vladaju u kraju u kojem se nalazi naselje i sl.

Grupa broj 3 – dječje igre u prošlosti: istraživati vezu između vrste igračaka koje su se koristile i pravile, vrste igara koje su se igrale, veličine i prirodnih uslova (temperatura i dr.) u kojima se naselje nalazi.

Grupa broj 4 – ples, pjesma u prošlosti: istraživati da li su ples i pjesme koji su nastajali bili u vezi s prirodnim uslovima (temperatura i dr.) kraja u kojem se nalazi naselje i sl. Da li se o tome pjevalo u pjesmama?

Grupa broj 5 – prevozna sredstva u prošlosti: istraživati da li su odabir i korišćenje prevoznih sredstava bili u vezi s reljefom, prirodnim uslovima (temperatura, padavine i dr.) kraja u kojem se nalazi naselje, s onim čime su se ljudi koji su živjeli u njemu bavili i sl.

Grupa broj 6 – poslovi u prošlosti: istraživati da li su i kakav uticaj imali reljef (voda, planine, ravnice), prirodni uslovi (temperatura, padavine i dr.) kraja u kojem se nalazi naselje na djelatnost koja se obavljala u prošlosti.

Na kraju zadatka pomozite im da pozovu goste (uprava, stručna služba, roditelji, predstavnici lokalne zajednice, ostali učenici) kojima bi predstavili rezultate istraživanja ili da naprave izložbu radova koji su rezultat istraživanja.

Napomena: Prve zahtjeve učenici mogu da obave samostalno. Za druge zahtjeve, da bi učenici pravilno uspostavili odnos između uslova života i načina života, potrebno im je vođenje od strane nastavnika.

5.1.1 Vrste naselja

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- poredi naselja (selo, grad, prigradsko naselje) i navede naselja u svojoj okolini
- navede privredne djelatnosti u svom mjestu i okolini, ustanove i zanimanja koja se u njima obavljaju

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, sveska, hamer, čart table i papir formata A4, selotejp, fotografije različitih naselja, stikeri i dr.

Ključne riječi

gradska, prigradska, seoska naselja, reljef, djelatnost, urbanizam

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (15 do 20 min)

- Učenici zapisuju na tabli karakteristike sela i grada u vidu tabele, koristeći se podacima s prethodnog časa.

Selo – izgled objekata za život, ulice i putevi, zanimanja ljudi, život djece i dr.

Grad – izgled objekata za život, ulice i putevi, zanimanja ljudi, život djece i dr.

Na osnovu zapisanog definišu pojam *urbanizam*.

Aktivnost 2 (30 min)

- S učenicima se razgovara o mogućnostima koje grad i selo nude stanovništvu.
- Zatim se inspirišu da razgovaraju o važnosti planiranja naselja u odnosu na način života, broj stanovnika – saobraćaj, pješačke zone, izgradnja novih objekata...
- Prepoznaju i ukazuju što treba da postoji u naselju i zbog čega.
- Slijedi grupna aktivnost „Ja sam urbanista – prostorni planer“.
- Svaka od grupa ima zadatak da uradi plan za izgradnju naselja (data je sloboda da biraju tip naselja). Tokom osmišljavanja naselja treba da vode računa o: veličini, zadovoljenju potreba stanovnika, poštovanju reljefa, konfiguraciji terena i očuvanju prirode, primjerenom saobraćaju, adekvatnim djelatnostima, objektima, organizaciji, rasporedu, opravdanosti pojedinih rješenja.
- Jedna od grupa predstavlja komisiju koja će odobriti izgradnju najuspješnijeg urbanističkog plana. Komisiju biraju na nivou odjeljenja, a kriterijumi za ocjenjivanje su najveći broj adekvatnih odgovora na zadatke koje su grupe dobile. Najbolje rješenje treba da realizuje sljedeće: naselje veličnom odgovara broju stanovnika, vodi računa o prirodnom okruženju, objekti i djelatnosti su u skladu s brojem i potrebama stanovnika i prirodom.

Aktivnost 3 (10 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 48. Može da se sprovodi individualno, u paru, u grupi.

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, preostali zadaci.

5.1.2 Naselja se razlikuju

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- definiše položaj naselja s obzirom na reljef, saobraćajnice, vode
- navede privredne djelatnosti u svom mjestu i okolini, ustanove i zanimanja koja se u njima obavljaju

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, sveska, nastavni listić, fotografije naselja, olovka, bojice ili flomasteri, makaze, selotejp, ljepilo, novine, časopisi, internet, kompjuter, tablet, pametni telefon i sl.

Ključne riječi

planinska naselja, ravničarska naselja, primorska naselja

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Na nastavnim listićima su shematski prikazani oblici reljefa o kojima su učili u trećem razredu (planina, brdo, ravnica, rijeka, potok).
- Zadatak učenika je da ispod tih oblika ispišu njihove nazive.
- Nakon toga treba da u parovima navedu ključne karakteristike reljefa u svom kraju, naselju.

-

Aktivnost 2 (15 min)

- Učenici posmatraju fotografije koje su unaprijed pripremljene ili ih sami pronalaze.
- Posmatrajući fotografije uočavaju sličnosti i razlike u izgledu prostora prikazanih naselja. Obraćaju pažnju na prirodno okruženje, reljef, klimu, da li ima vode, planina, da li je ravnica i sl.
- Upoređuju s krajem u kojem žive.
- Razgovaraju o tome kako izgleda reljef njihovog kraja. Rukovode se pitanjima: Kako izgleda moj kraj? Da li u mom kraju postoji rijeka, jezero, šuma, planina? Koja je planina najbliža mom naselju? Kako to utiče na život u naselju? Na taj način dovode u vezu okruženje, potrebe, funkcionisanje društvene zajednice.

Aktivnost 3 (20 min)

- Učenici iz kutije izvlače unaprijed pripremljene razglednice, fotografije, isječke iz novina i razvrstavaju ih po redovima na odgovarajuće (vidno) mjesto. Kolone mogu biti podijeljene na sljedeći način:
 - a) planinsko selo
 - b) ravničarsko selo

- c) primorsko selo
 - d) planinski grad
 - e) ravničarski grad
 - f) primorski grad
- Učenici izvode zaključke kojima treba da utvrde i zaokruže znanja u vezi sa značajem naselja, načinom nastajanja, svrhom postojanja, formiranja, odlikama.
 - Usmjeravaju se pitanjima poput: Kako prema reljefu razlikujemo data naselja? Koje su osnovne odlike tih naselja? Gdje i zbog čega najčešće nastaju takva naselja? Čime se najčešće bavi stanovništvo tih naselja?

Aktivnost 4 (15 min)

- Učeniciu paru osmišljavaju po jedno pitanje za neki drugi par (lančano). Pitanja treba da se odnose na znanja stečena tokom prethodne aktivnosti. Istovremeno se podstiču da utvrde znanja, ali i provjere da li su dovoljno saznali odgovarajući na postavljena pitanja.
- Odgovaraju na pripremljena pitanja.

Aktivnost 5 (30 min)

- Učenici se podijele u grupe. Dobijaju teme za zadatak.
- Zadatak je da osmisle prezentaciju na kojoj će predstaviti jedno od naselja iz teme: planinskog, ravničarskog, primorskog kraja.
- Tom prilikom treba da predstave čime se ljudi bave, što u tome naselju postoji, gdje se ono nalazi, što se u njemu nudi i proizvodi i sl.
- Na prezentaciju mogu pozvati nastavnika geografije, upravu, stručnu službu, prethodno pozvanog gosta iz lokalne zajednice i sl.

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, str. 50 i 51.

5.1.3 U naseljima se ljudi bave različitim djelatnostima

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni značaj privrednih, kulturnih i sportskih djelatnosti u svom mjestu i službi koje se bave čistoćom, unapređivanjem i zaštitom životne sredine

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, shema selo/grad/selo i grad, školska tabla, sveska, olovka, bojice ili flomasteri, makaze, selotejp, pakpapier, ceduljice ili stikeri i sl.

Ključne riječi

privredne djelatnosti, vanprivredne djelatnosti, zanimanja

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (20 min)

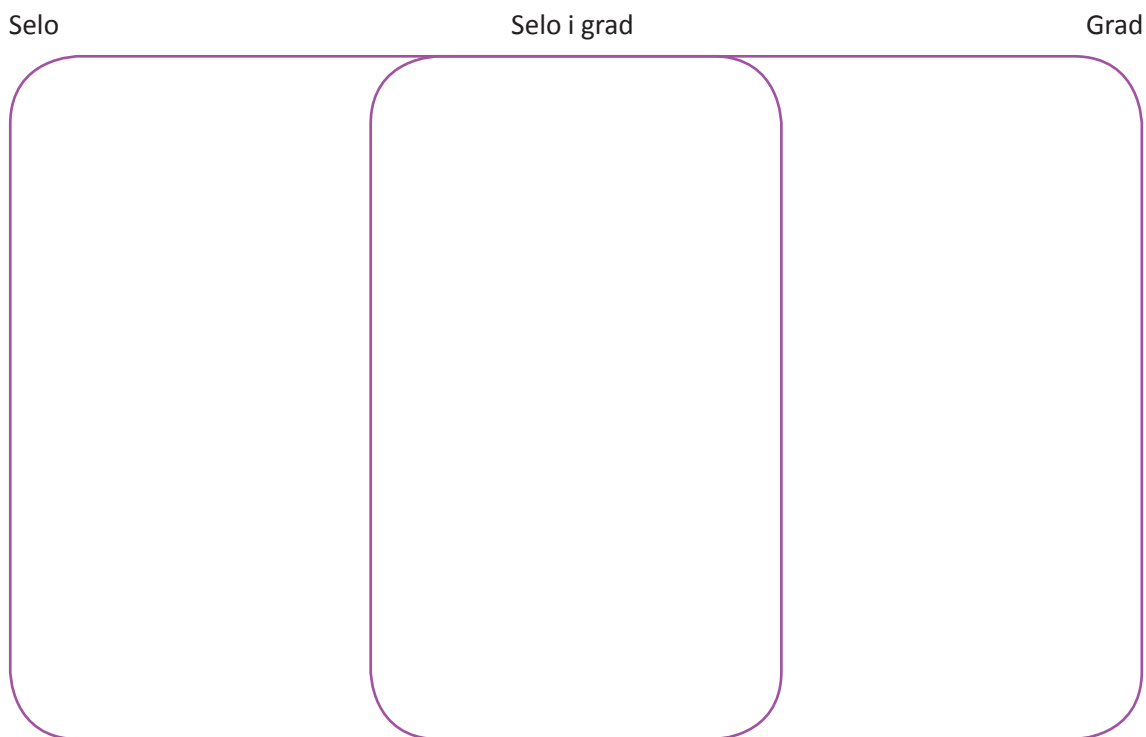
- Nastavnik unaprijed pripremi shematski prikaz privrednih i vanprivrednih djelatnosti (str. 57 u udžbeniku).
- Učenici razgovaraju o kojim se djelatnostima radi, analiziraju njihovu svrhu, upoređuju ih.
- Pronalaze djelatnosti koje su po njihovom mišljenju povezane. Od njih prave listu djelatnosti čije se obavljanje ne može odvijati bez neke druge djelatnosti.
- Iznose i obrazlažu svoje mišljenje o tome koje su djelatnosti bez kojih se ne može zamisliti ljudski život.

Aktivnost 2 (20 min)

- Učenici u parovima dobijaju prethodno pripremljene liste na kojima su navedene proizvodne i uslužne djelatnosti.
- U parovima ih analiziraju, pronalaze sličnosti i razlike, objašnjavaju zbog čega su jedne svrstane u proizvodne, a druge u uslužne djelatnosti.
- Nakon toga više parova formira grupe. Zadatak grupa je da prepoznaju koje se zanatske proizvodne, a koje zanatske uslužne djelatnosti odvijaju u njihovom naselju.
- Na nivou odjeljenja razmjenjuju se nalazi iz grupnog rada.
- Učenici zaključuju koji je značaj djelatnosti, kako se može stimulirati preduzetništvo, otvaranje zanatskih usluga, kojih i sl.

Aktivnost 3 (30 min)

Nastavnik na tabli nacrtava sljedeću shemu koja će poslužiti da učenici predstave zanimanja koja se odvijaju u gradu, selu i u selu i gradu.

Učenici u shemu treba da unesu zanimanja koja postoje samo na selu, koja postoje samo u gradu i za koja misle da se odvijaju i na selu i u gradu. Daju pisano objašnjenje.

- Nakon toga nekoliko dobrovoljaca obrazlaže svoj izbor. Ostali učenici komentarišu, iznose svoje mišljenje ili svoje primjere.
- Učenici osmišljavaju i saopštavaju svoje viđenje međusobne zavisnosti sela i grada (npr. u gradu se proizvode mašine koje služe za obradu zemlje u seoskim domaćinstvima).
- Slijedi razgovor o tome kako selo i grad međusobno utiču i zavise jedni od drugih.
- Učenici zaključuju da se zanimanja osmišljavaju prema potrebama, ambijentu, okruženju, mogućnostima.

Aktivnost 4 (20 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju u udžbeniku na str. 59, koja prikazuje Marka kako razgovara sa stočarem na selu koji uzgaja krave i koji objašnjava proces prerade mlijeka; i Marka u prehrambenoj radnji kako kupuje mlijeko.
- Nakon toga na ilustraciji koja predstavlja djelatnosti pronalaze djelatnosti o kojima njih dvojica razgovaraju.

- Učenicima se zadaje da objasne proces nastanka hljeba:

Ko i gdje proizvodi žitarice od kojih se pravi brašno za hljeb?	Koja je to vrsta djelatnosti?
Kako se i gdje se dobija brašno?	Koja je to vrsta djelatnosti?
Ko i gdje mijesi hljeb?	Koja je to vrsta djelatnosti?
Gdje se kupuje hljeb?	Koja je to vrsta djelatnosti?
Zaključite kako su u navedenim slučajevima povezane djelatnosti na selu i u gradu.	

Učenici razmjenjuju ono što su napisali i zaključuju kako djelatnosti treba da prate potrebe stanovnika i naselja.

Aktivnost 5 (20 do 30 min)

- Učenici se podijele u grupe.
- U grupama imaju zadatak da osmisle preduzeće i opišu njegovu djelatnost: koja mu je namjena, čime se zaposleni bave, koje usluge pruža i sl. Cilj je da primijene znanja iz teme koja je prethodno obrađivana.
- Obrazlažu zbog čega je baš to preduzeće važno. Zašto su se odlučili za to preduzeće: koja je djelatnost, zašto je potrebna stanovnicima i sl.
- Predstavljaju preduzeća – ostali učenici postavljaju pitanja, komentarišu.

Domaći zadatak: Napraviti listu „zaboravljenih“ zanata i uraditi zadatak u radnoj svesci, str. 53 i 54.

5.1.4 Mi u naselju

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- vrednuje uređenost svog mjesta i okoline (prostor, ekološki aspekt itd.) sa stanovišta pojedinca i grupe građana
- razumije svoje mogućnosti i ograničenja u cilju očuvanja prirode

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, sveska, olovka, bojice ili flomasteri, makaze, selotejp, pakpapier, internet, kompjuter, pametni telefon, tablet i sl.

Ključne riječi

ustanova, objekat, službe

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (20 min)

- Učenici posmatraju fotografije na str. 60 u udžbeniku da bi nakon toga putem interneta pronašli slična zanimanja.
- Razgovaraju o predstavljenim zanimanjima, koja im je svrha i sl.
- Nakon toga u grupama treba da navedu što više podataka o zanimanjima predstavljenim na fotografijama. Svrha, djelatnosti, potreba za njom, opravdanost...
- Razvrstavaju zanimanja prema značaju i obrazlažu, argumentuju izbor.
- Cilj je da kritički razviju odnos prema pojedinim zanimanjima, povežu znanja i učine ih funkcionalnim.

Aktivnost 2 (20 min)

- Rad na zadatku 4 u radnoj svesci, str. 57, treba povezati ko kome pripada.
- Učenici koji to žele predstavljaju urađeni zadatak.
- Nakon toga analiziraju važnost svakoga od tih zanimanja za život u naselju.
- Učenici dodaju zanimanje koje nije dato u tabeli, a čini im se važnim i objašnjavaju svoj izbor.
- Objašnjavaju i shvataju potrebu za nekim zanimanjem, kako se ono razvija i sl.

Aktivnost 3 (20 min)

- Igra uloga. U grupama dobijaju zadatak da osmisle igrokaz „Turista/turistkinja u mome naselju“.
- Podijele se osnovne uloge: turista/turistkinja i stanovnik/stanovnica naselja.

- Učenici smišljaju moguću situaciju: „Turista dolazi u moje naselje. Pita me što sve u njemu od djelatnosti i zanimanja postoji...“
- Učenici treba da razmisle i predstave koje su to djelatnosti, da podijele uloge kojima će predstaviti pojedina zanimanja koja se obavljaju u okviru tih djelatnosti.
- Igrokaz se odvija tako što stanovnik naselja upoznaje turistu s ljudima koji se bave pojedinim djelatnostima.
- Zatim turisti objašnjava gdje im je radno mjesto, što sve rade i sl.
- Na kraju, učenici razmjenjuju mišljenja o igrokazu, iznose svoje impresije, zaključuju što je njime predstavljeno: zanimanja, djelatnosti...
- Cilj je da što je moguće praktičnije primijene stečena znanja.

Aktivnost 4 (20 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju iz udžbenika na str. 62 i iznose mišljenje, razgovaraju o tome što ona predstavlja.
- Objašnjavaju zašto je potrebno da se naselje održava čistim i bezbjednim, koje se službe i na koji način bave ovom djelatnošću.
- Iznose mišljenje o tome zašto je važno da svaka osoba učestvuje u zaštiti životne sredine.
- Razgovaraju o tome kako se stanovnici njihovog naselja staraju o životnoj sredini i na koji način učestvuju u zaštiti sredine.
- Daju svoje viđenje kako sami mogu doprinijeti održavanju i očuvanju životne sredine.

Aktivnost 5 (30 min)

- Učenici se bave eko-kritikom.
- U grupama rade na prepoznavanju i formulisanju lokalnog ekološkog problema.
- Objašnjavaju kakav problem u zaštiti sredine prepoznaju.
- Osmišljavaju kako bi riješili problem – traže moguća rješenja za njegovo prevazilaženje. Smišljaju kako svako može doprinijeti održavanju higijene i čistoće, očuvanju prirode, naročito zajedničkog prostora, kao što su staze, zelenilo, klupe, igrališta i dr.
- Učenici prezentuju svoj rad, koji predstavlja sažimanje znanja i njegovu praktičnu primjenu.
- Zaključuju o tome kako sami mogu biti odgovorniji prema sredini, kako se razvija zajednička odgovornost.

Aktivnost 6 (30 min)

- Učenici se podijele u grupe u kojima izrađuju „jedinstveni cvijet“.
- Svaka grupa dobija latice cvjetova napravljene od pakpapira ili čart-papira.
- Jedinstvenost, posebnost treba da se ogleda u tome da se u svaku laticu cvijeta „unese“, tj. upiše po jedna aktivnost koju bi trebalo svako da preduzme da bi se očuvala sredina i naselje u kojem se živi.

- Učenici predstavljaju svoje jedinstvene cvjetove tako što objašnjavaju i promovišu značaj očuvanja životne sredine.
- Učenici formulišu što bi po njima mogao biti ključni princip održivog rasta i razvoja.

Domaći zadatak: Rad u radnoj svesci, str. 58 i 59.

5.1.5 Crna Gora – njen glavni grad i prijestonica

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- navede osnovne karakteristike glavnog grada i prijestonice Crne Gore;
- navede državne simbole (grb, zastava i himna)

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, sveska, olovka, bojice ili flomasteri, makaze, selotejp, pakpapiri, ceduljice, internet, kompjuter, tablet, pametni telefon, *puzzle* i sl.

Ključne riječi

grb, zastava, himna, glavni grad, prijestonica

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Posmatraju u paru ilustraciju u udžbeniku, str. 63, i komentarišu izgled grba i zastave. Uočavaju da je grb centralni dio zastave, kratko analiziraju tekst himne.

Aktivnost 2 (20 min)

- Učenici su podijeljeni u tri grupe. Svaka grupa dobija zadatak da sastavi/spoji u vidu *puzzli*, pripremljene djelove grba, zastave i teksta himne.
- Nakon toga vode razgovor i komentarišu što su spojili. Postavljaju im se pitanja poput: Gdje ste uočili dobijene simbole? Ko ih ima? Čemu služe? Kako se prema njima odnosimo?
- Učenici ispisuju i oblikuju pravila ophođenja prema državnim simbolima.

Aktivnost 3 (20 min)

- Unaprijed dati zadatak učenicima da prikupe što više fotografija, razglednica, novinskih isječaka koji se odnose na Glavni grad – Podgoricu i Prijestonicu – Cetinje.

- Na tabli su istaknuta dva velika papira (čart ili hamer) s ispisanim nazivima gradova, Podgorica i Cetinje. Svaki od učenika iz korpe izvlači nešto od prikupljenog materijala i razvrstava na odgovarajući hamer (Podgorica ili Cetinje). Kada sve razvrstaju, komentarišu objekte karakteristične za dati grad.
- Takođe, učenici na osnovu plakata (prikupljenog materijala) treba da ispričaju priču o oba grada, što znači biti glavni grad, a što znači biti prijestonica. Važno je da im se pomogne da se utvrde bitna obilježja i razlike.
- Učenici zaključuju da su ova dva grada od posebnog značaja za Crnu Goru i da oba imaju poseban naziv Podgorica – Glavni grad i Cetinje – Prijestonica.

Aktivnost 4 (10 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 62.
- Učenici samostalno čitaju tekst koji se odnosi na Cetinje. Kratko analiziraju pročitani tekst.
- Učenici podvlače ključne riječi i nakon toga u parovima objašnjavaju razlog zašto je odlučeno da Cetinje postane prijestonica Crne Gore.
- Nakon toga se na nivou odjeljenja predstavlja rad koji se odvijao u paru.

Domaći zadatak: radna sveska str. 60 i 61.

5.1.6 Naselja nekad

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni razvoj svog mjesta i razvije poštovanje prema mjestu u kojem živi;
- razvije kritičko mišljenje.

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, sveska, olovka, bojice ili flomasteri, listići za „bingo“, internet, kompjuter, tablet, pametni telefon

Ključne riječi

izgled i namjena naselja nekad, uslovi za život i rad

Aktivnost 1 (10 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 67, i upoređuju mjesta rođenja Marka i njegovog djede, kao i život nekad i sad.
- Razgovaraju o tome što oni prepoznaju iz priča i razgovora sa svojim bakama i djedovima, roditeljima kao osnovnu razliku između života u naseljima nekad i sad.
- Ovu aktivnost možete povezati s projektnim zadatkom *Moje naselje i okolina*, str. 51.

Aktivnost 2 (20 min)

- Učenici kroz razgovor opisuju nekadašnja seoska naselja. Razgovaraju o tome čime su se bavili i kako su živjeli stanovnici sela nekad.
- Daju svoje viđenje i zapažanja u vezi s razvojem sela: kakvi su uslovi za život, čime se stanovnici danas bave.
- Nakon uvodnih informacija i diskusije učenici su pripremljeni za rad u grupama. U grupama imaju zadatak da opišu kakav je bio izgled gradova nekad, a što se sve u gradovima danas može primijetiti.
- Navode koliko se i po čemu savremeni gradovi razlikuju od nekadašnjih gradova, po čemu su slični gradovi iz prošlosti i današnji gradovi.
- Tokom predstavljanja rada učenici postavljaju pitanja jedni drugima o razvoju sela, grada, osnovnim karakteristikama nekadašnjih i današnjih naselja.

Napomena: nastavnik kao pomoćno nastavno sredstvo, može koristiti fotografije iz udžbenika, str. 68 i 69.

Aktivnost 3 (15 min)

- Igrice: *Grad ili selo, Koji par će prvi*
- Parovima se podijele listići s nacrtanom tabelom u kojoj su dati pojmovi, osobine i situacije u vezi s gradom nekad ili danas, tj. selom nekad ili danas. Zadatak je da što prije pronađu drugi par koji poznaje pojmove i zadate situacije i tako popune svoje listiće.
- Rade tako što se kreću jedni ka drugima (parovi), postavljaju pitanja međusobno u odnosu na tvrdnje u kvadratićima. Ako drugi par zna odgovor, upisuje odgovor u predviđene kvadratiće.
- Na listiću *Grad ili selo* treba da imaju odgovore što više parova i nije dozvoljeno da im samo jedan par odgovara.
- Pobjeđuje par koji prvi popuni svako polje na svome listiću *Grad ili selo*.

Uglavnom se živi u kućama	Veliki broj ugostiteljskih objekata	Stanovnici se bave proizvodnjom voća i povrća	Živi mali broj stanovnika
Skupljanje kišnice	Raskrsnice	Gradski trg	Stambeni blokovi
Nema saobraćajne gužve	Stanovnici imaju mnogo domaćih životinja	Livade	Široke ulice
Tržni centri	Višespratnice	Stanovnici proizvode meso, mlijeko i mliječne proizvode	Prizemne zanatske i trgovinske radnje

Na nivou odjeljenja komentarišu tačne informacije nakon što pobjednik iščita svoj listić.

Aktivnost 4 (15 do 20 min)

- S učenicima putem interneta istražiti neke od najvećih gradova na svijetu.
- Pomoći im da ih poređaju po veličini, u odnosu na broj stanovnika.
- Razgovor koji slijedi usmjeravati ka tome što im se čini najzanimljivijim u vezi s tim gradovima, zašto ih nazivamo megalopolisima:
 1. –
 2. –
 3. –
 4. –
 5. –
- Učenici zaključuju koliko broj stanovnika nekog naselja/grada utiče na svakodnevni život.

Aktivnost 5 (15 min)

- Učenici se podijele u grupe i rade zadatak broj 4 iz radne sveske, str. 64.
- Razmjenjuju mišljenja i ideje, komentarišu.

Aktivnost 6 (45 min)

- Prezentacija projektnih zadataka ili izložba radova: učenici predstavljaju rezultate do kojih su došli istražujući kako su se stanovnici nekog naselja odijevali, hranili, koja su prevozna sredstva koristili, poslove obavljali, koju su muziku slušali.

Domaći zadatak: preostali zadaci iz radne sveske, str. 65 i 66.

5.2 POVEZANOST NASELJA

Broj časova realizacije (okvirno) 7 (3 + 4)

U ovoj oblasti namjera je da se učenicima ukaže na značaj saobraćaja u svakodnevnom životu i razvoj saobraćaja kroz vrijeme.

Važno je da se usmjeravaju ka aktivnostima uz pomoć kojih samostalno otkrivaju, povezuju, zaključuju, ali se i dodatno izgrađuju kroz saradničko, kooperativno učenje, te kritički misle i odnose se prema svijetu koji ih okružuje.

5.2.1 Vrste puteva

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni značaj saobraćaja za čovjeka
- navede vrste puteva (makadam, magistrala, auto-put) i poredi ih
- objasni kako čovjek skraćuje putovanja i čini ih lakšim i udobnijim (mostovi, tuneli, bulevari, nadvožnjaci, pasarele)
- navede načine odvijanja saobraćaja u prošlosti i uporedi saobraćaj nekad i sad

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, sveska, olovka, bojice, nastavni listići

Ključne riječi

makadam, ulica, bulevar, magistrala, auto-put, tunel, most, nadvožnjak, pasarela

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju iz udžbenika, str. 73.
- Moguće je dati i instrukciju na osnovu iskustva učenika.
- Komentarišu na nivou odjeljenja sličnosti i razlike između puteva i prevoznih sredstava nekada i danas.

Aktivnost 2 (10 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 70, zadatak 5 i str. 71, zadatak 7. Rade pojedinačno ili u paru.
- Učenici komentarišu na nivou odjeljenja rješenja zadataka.

Aktivnost 3 (15 min)

Odjeljenjska aktivnost *Pronađi – objasni*.

- Svaki učenik napiše za sebe jedan pojam koji se odnosi na vrste puteva: podvožnjak, nadvožnjak, most, tunel i dr.
- Potom se kreću po učionici. Prvoj osobi koju sretnu objasne ono što su napisali na svom papiru. Njihov drug sluša. Nakon toga im partner u igri ispriča i objasni pojam koji se nalazi na njegovom papiru i što zna o tome. Mijenjaju papire s pojmovima. Kreću se dalje i ponavljaju s drugarima razgovor, ali sada objašnjavaju novi pojam, koji je na papiriću koji su razmijenili. Trude se da se prisjete onoga što su naučili od svog prethodnog sagovornika s kojim su razmijenili listiće s pojmovima. Takođe treba da se potrude da novom sagovorniku prenesu tačnu informaciju. Razmjene se ponavljaju nekoliko puta, na primjer 4 do 5 puta, da ne dođe do zasićenja.
- Nakon toga igra se nastavlja tako što se formiraju grupe od učenika sa sličnim pojmovima.

Aktivnost 4 (30 min)

- Odvija se u grupama
- Učenike podijeliti u četiri grupe.
- Svaka grupa dobija zadatak da napravi plan putovanja koje je zamišljeno, a odredite, tj. mjesto dolaska (destinacija) bira se na nivou grupe.
- Plan putovanje treba da sadrži:

Mjesto polaska:	
Mjesto dolaska:	
Ko će sve putovati?	
Koja će prevozna sredstva biti korišćena? Zbog čega?	
Koje su vrste puteva kojima ćete se kretati?	
Da li će na putu biti mjesta i/ili objekata na kojima ćete se zaustaviti i odmoriti? Kakva su to mjesta? Opišite ih.	
Navedite veća mjesta kroz koja ćete prolaziti. Opišite neku zanimljivost u vezi s tim mjestom.	

- Predstavnici grupa predstavljaju, obrazlažu.
- Ostali učenici postavljaju pitanja, komentarišu.
- Domaći zadatak: radna sveska str. 71, zadatak 8

5.2.2 Vrste saobraćaja

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- navede vrste kopnenih, vodenih i vazdušnih saobraćajnih sredstava i njihovo funkcionisanje
- iznese kritičko mišljenje i stavove o uticaju saobraćajnih sredstava na zagađivanje životne sredine i kritički donosi odluke prilikom izbora prevoznih sredstava

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, sveska, olovka, bojice, nastavni listići, internet, kompjuter, tablet, pametni telefon

Ključne riječi

kopneni, voden i vazdušni saobraćaj, saobraćajna djelatnost, telekomunikacioni saobraćaj

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (10 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju iz udžbenika, str. 77.
- Komentarišu gdje se sve može odvijati saobraćaj: vazduh, kopno, voda (rijeka, more), vrste prevoznih sredstava i njihovu svrhu i namjenu, gdje se gradi luka, što je to helidrom, gdje se on pravi.

Aktivnost 2 (15 min)

- Zadatak je da (u grupama) u tabeli odrede mjesto koje im pripada:

Vrste saobraćaja	Drumski saobraćaj	Željeznički saobraćaj	Vazdušni saobraćaj	Vodeni saobraćaj
Saobraćajna sredstva				
Zanimanja				

Nakon toga učenici razgovaraju i objašnjavaju svrhu, korišćenja, način i priliku kada se koje saobraćajno sredstvo koristi.

Aktivnost 3 (15 min)

- Rad u parovima – prepoznaju i upisuju zanimanja (upisuju u tabelu iz aktivnosti 2) u drumskom, željezničkom, vazdušnom, vodenom i poštanskom saobraćaju koja su im poznata.
- Predstavljaju ih na nivou odjeljenja, analiziraju sličnosti u razlike, komentarišu.

Aktivnost 4 (20 min)

- Pripreme se ilustracije telefona, kompjutera, tableta, radija, televizora, telegrafa i sl.
- Razgovaraju o tome da ovi aparati služe za prenos informacija i da omogućavaju telekomunikacioni saobraćaj.
- Nakon toga diskutuju o pozitivnim i negativnim iskustvima prilikom korišćenja telefona i interneta; kako treba da biraju sadržaje koje gledaju na TV kanalima.
- Nastavnik skuplja radove. Na tabli crta dvije kolone koje popunjava kroz diskusiju na nivou odjeljenja. U lijevu unosi pozitivne strane, u desnu unosi prepoznate rizike.

Zabavne i korisne strane korišćenja	Opasnosti, ako nijesmo oprezni prilikom korišćenja
-	-
-	-
-	-

Dogovaraju konstruktivne ideje za zaštitne mehanizme.

Aktivnost 5 (20 min)

Igrokaz: *U javnom prevozu i saobraćaju*

- Učenici, dobrovoljci, treba da osmisle i odglume situacije koje se dešavaju u javnom prevozu i saobraćaju na način da predstave ona ponašanja koja su nepoželjna, rizična (korišćenje telefona u vožnji, bacanje smeća u autobusu i sl.).
- Ostali učenici treba da pronađu rješenja (kako se ta situacija treba odvijati po pravilima lijepog ponašanja) i pomognu dobrovoljcima da odglume poželjno, bezbjedno ponašanje.
- Učenici zaključuju koji oblici predstavljaju odgovorno ponašanje.

Aktivnost 6 (15 min)

- Učenici dobiju zadatak da prepoznaju koja prevozna sredstva nijesu zagađivači životne sredine: biciklo, trotinet, automobili na solarnu energiju i sl.
- Opisuju kako i gdje se oni već koriste i kako i gdje bi mogli da se koriste.
- Daju svoje viđenje zašto su ova sredstva dobra, zdrava za pojedinca, za okruženje, prirodu.

Aktivnost 7 (15 min)

- Na nivou odjeljenja rade zadatak 12 iz radne sveske na strani 75. Mogu i da osmisle i nacrtaju prevozno sredstvo koje neće zagađivati životnu sredinu.

Domaći zadatak: radna sveska, str. 76, zadatak 13 – mapa vrsta saobraćaja i saobraćajnih sredstava u naselju ili mjestu u kojem živiš.

VI TEMA: LJUDI SU STVORILI

Broj časova realizacije (okvirno) 7 (3 + 4)

U ovoj oblasti namjera nam je da se učenici podstaknu na stvaralačko mišljenje, kreativnost, estetiku, preduzetnički duh, razviju kritički odnos prema populističkoj, potrošačkoj i masovnoj kulturi.

Ovo se postiže kako individualnim aktivnostima koje treba da izazovu najprije lični doživljaj, po potrebi i promjenu, a koja potom kroz grupni rad i na nivou kolektiva vodi i spolja vidljivoj manifestaciji, prije svega u ponašanju, realnom funkcionisanju.

Obrazovno-vaspitni ishodi

Na kraju učenja učenik će moći da obrazloži i vrednuje čovjekov uticaj na prirodu.

Preporuka nastavnicima:

- Na početku obrade teme – *Ljudi su stvorili* – učenike valja upoznati sa sadržajima kojima ćete se baviti. Najprimjerenije je najaviti ishode predviđene mjesečnim planom. Učenicima treba ponuditi informaciju o tome koji će biti njihovi zadaci tokom savladavanja teme *Ljudi su stvorili*.
- Pitanja i zadatke u radnoj svesci, koji su zahtjevni za većinu učenika u odjeljenju, treba raditi na času. Prihvatiti s uvažavanjem učeničke ideje, komentare, zaključke i razmišljanja.
- Ukoliko se pitanja ili zadaci iz radne sveske daju u vidu domaćeg zadatka, neophodno ih je analizirati na času kako bi ih učenici mogli samostalno uraditi.
- U programskim sadržajima postoje apstraktni pojmovi i složeni procesi, ako postoje uslovi i mogućnosti poželjno je korišćenje ICT tehnologije, audio i video zapisa. Ovu temu moguće je povezati s aktivnostima na času odjeljenske zajednice, a naročito, sa sprovođenjem radionica iz Priručnika *Moje vrijednosti i vrline*.
- Ova tema daje prostora za razvijanje kompetencija kao što su kreativnost, kritičko mišljenje, saradnju i rad u timu, komunikativnost, pa vas pozivamo da je u tom smislu i iskoristite.

6. LJUDI SU STVORILI

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni čovjekovu potrebu da mijenja prirodu i prilagođava je sebi
- vrednuje čovjekov uticaj na okolinu

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, tekst, fotografije, školska tabla, krede, nastavni listić, internet, kompjuter, pametni telefon, tablet

Ključne riječi

životna sredina, izumi/pronalasci

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (15 min)

- Učenici pronalaze putem interneta informacije o pronalascima koji su promijenili svijet, nakon što posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 80.
- Komentarišu pronalasku, namjenu, značaj pronalazaka, upotrebnu vrijednost.

Aktivnost 2 (20 min)

- Ukoliko škola ima uslove, poželjno je pogledati crtani film – Paja Patak „Točak kroz istoriju“. Učenici razgovaraju o crtanom filmu.
- Korišćenje savremenih tehnologija omogućava realizaciju nekih tema – učenici se podstiču da sami prepoznaju kada im je lakše da funkcionišu uz pomoć tehnologija.
- Komentarisati na koji je način pronalazak točka uticao na kvalitet života čovjeka.
- Takođe, komentarisati kako pronalasci doprinose kvalitetu života uopšte: sami prepoznaju u kojim oblastima života.

Aktivnost 3 (15 min)

- Učenici su podijeljeni u manje grupe, slučajnim izborom.
- Učenici na nastavnom listiću dobijaju tekst koji treba pažljivo da pročitaju, kako bi mogli odgovoriti na zadata pitanja.
- Cilj je da se podstakne čitalačka i naučna pismenost, podstakne primjenjivost znanja, kritičko promišljanje, ekološka svijest i odgovornost.

Tekst glasi:

U jednom kraju postojalo je planinsko selo obdareno mnogim prirodnim bogatstvima – pašnjacima, čistim izvorima, ljekovitim biljkama, divljim životinjama.

Posebno se ponosilo gustom četinarskom šumom koja ga je okruživala.

Ljudi su godinama, bez ikakvog plana, sjekli šumu zbog svojih potreba za ogrijevom i građom.

Kako je vrijeme prolazilo, zimzelena šuma je u potpunosti nestala.

Ljudi su napuštali selo dok na kraju nije ostalo pusto.

- Zadaci su da se odgovori na pitanja:
 1. Zašto je selo opustjelo?
 2. Kako su ljudi mogli da spriječe nestanak šume?
 3. Koje je još promjene u prirodi izazvala nekontrolisana sječa šume?
- Učenici razgovaraju o tome koje sve promjene u prirodi izaziva nekontrolisana sječa šuma.

Aktivnost 4 (15 min)

- U istim grupama učenici osmišljavaju plakat na kome će istaći poruku (slikom, pjesmom, sloganom...): Čuvajmo prirodu, jer ona čuva nas!!!
- Učenici predstavljaju radove i osmišljavaju principe kulture odgovornosti i održivog razvoja.
- Cilj je da se razvija odgovoran odnos prema prirodi i životnoj sredini.

Aktivnost 5 (20 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 80, zadatak 8.

Domaći rad: radna sveska, str. 78 i 79

6.1 Stvaramo: od ideje do realizacije

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- navede primjere savjesnog i planskog stvaralaštva čovjeka
- objasni proces nastanka proizvoda „od ideje do realizacije“

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, krede, papir formata A4, hamer, čart papir, flomasteri, internet, kompjuter, pametni telefon, tablet

Ključne riječi

ideja, postupak, proizvod

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (5 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 81, i razgovaraju na koji se način može napraviti neki predmet i pomoću čega.

Aktivnost 2 (10 min)

- Učenicima se pripreme sličice koje treba da rasporede na način da tačno predstavljaju proces izrade predmeta. Predmet je kućica za ptice.
- Na tabli je istaknut veliki papir (hamer, čart) s izdijeljenim poljima, predviđenim da se u njima lijepe sličice s postupkom pravljenja kućice za ptice.
- Važno je da učenici odrede pravilan redoslijed postupaka izrade kućice.
- Osim ovih sličica, ponuđene su i sličice različitih alata i materijala.
- Zadatak za učenike je da izdvoje samo one koji su neophodni pri izradi kućice.
- Učenici komentarišu ispravnost poređanih sličica, tj. procedure.

Aktivnost 3 (15 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 81, zadatak 3. Rade u paru ili u grupi.
- Nakon izrade zadatka dobrovoljno čitaju i argumentuju svoje odgovore.

Aktivnost 4 (15 min)

- Učenici posmatraju ilustraciju u udžbeniku, str. 82, komentarišu postupke, materijale i alate potrebne za izradu muzičkog instrumenta. Nastavnik ih navodi pitanjima: Što se koristi za izradu? Kako teče proces? Što im je posebno zanimljivo?
- Učenici objašnjavaju kreativni i stvaralački proces.

Aktivnost 5

- Rad u radnoj svesci, str. 82, 83, zadatak 7.
- Učenici mogu raditi u paru.
- Na nivou odjeljenja se razgovara o tome što je i kako teče kreativni i stvaralački proces.

Domaći zadatak: radna sveska, str. 83 i 84, zadatak 9.

6.2 Koristimo razne materijale, alate i pribor

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- primjenjuje znanja za izradu predmeta (povezuje materijal, odgovarajući alat i postupke obrade)

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, krede, papir formata A4, flomasteri, internet, kompjuter, pametni telefon, tablet

Ključne riječi

materijal, alat, pribor, reciklaža

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (15 min)

- Učenici posmatraju fotografije u udžbeniku, str. 84.
- Rade u grupama i navode predmete i materijale od kojih su napravljeni i povezuju njihove osobine s njihovom namjenom.

Aktivnost 2 (15 min)

- Na hameru je data sljedeća tabela:

NAČINI OBRADE	Ilustracija <i>plastika</i>	Ilustracija <i>drvo</i>	Ilustracija <i>staklo</i>	Ilustracija <i>tkanina</i>	Ilustracija <i>plastelin</i>
sječenje					
rezanje					
šivenje					
gnječenje					
struganje					

- Učenici dobijaju listiće s istom tabelom koju sami popunjavaju, a nakon toga rade na hameru, komentarišu i ispravljaju moguće greške.
- Zaključuju o činjenicama, procedurama, postupcima.

Aktivnost 3 (20 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 87, zadaci 7 i 8.
- Aktivnost se odvija u grupama. Dogovore timske zadatke, uloge.
- Dogovaraju i tok rada, saradnju, osim samog zadatka.
- Najuspješnija rješenja biraju učenici, komentarišu, obrazlažu izbor.
- Najuspješnija rješenja postavljaju se na vidno mjesto u učionici.
- Razgovaraju o tome koliko je u ovakvim aktivnostima, postupcima, procedurama važno da su strpljivi, marljivi, da sarađuju.

Aktivnost 4 (20 min)

- Učenici navode neke materijale koji mogu imati štetne efekte na prirodu (plastika, guma).
- Nakon uvodnog razgovora učenici rade zadatak 11 iz radne sveske, str. 90.
- Komentarišu kako zaštititi prirodu od štetnih efekata korišćenja nekih materijala, kako dolazi do zagađenja, koliko se dugo neki materijali razlažu.
- Na kraju razgovaraju o recikliranju i objašnjavaju postupak.

Domaći rad: radna sveska, str. 85 i 86

6.3 Sve što smo naučili možemo da primijenimo

Ishodi učenja

Učenik će moći da:

- objasni čovjekovu potrebu da kupuje i prodaje proizvode rada
- objasni što je reklama, potrebu za reklamiranjem proizvoda i izrađuje reklamu
- razvije kritičko mišljenje

Nastavna sredstva i pomagala

udžbenik, radna sveska, školska tabla, krede, papir formata A4, hamer, flomasteri, internet, kompjuter, pametni telefon, tablet, isječki iz novina u kojima se reklamira neki proizvod

Ključne riječi

reklama, kreiranje

Aktivnosti učenika

Aktivnost 1 (20 min)

- Učenici posmatraju fotografije u udžbeniku, str. 88, komentarišu i obrazlažu svoj izbor reklame koja im se najviše sviđa i koja im je odmah privukla pažnju.
- Nakon toga u grupama putem interneta pronalaze svoju omiljenu reklamu i obrazlažu je: zbog čega im se dopada – estetika, poruka, informacija...
- Zaključuju koje se sve faze, postupci i aktivnosti dešavaju tokom kreiranja reklame, kao, i koji je njen krajnji cilj.

Aktivnost 2 (30 min)

- Rad u radnoj svesci, str. 91, zadatak 4.
- Zadatak se radi u grupama.
- Ostali komentarišu i ukazuju na to da li bi i zbog čega kupili proizvod, gledali reklamu i sl.
- Objašnjavaju tok kreiranja reklame: od izbora proizvoda, publike (ciljne grupe), na koje potrebe se ona orijentiše, koje su joj poruke, kome se upućuju te poruke, koje emocije izaziva.

Aktivnost 3 (20 min)

- Nastavnik pripremi nekoliko isječaka iz novina koji predstavljaju reklamiranje nekog proizvoda. Takođe, učenici mogu koristiti i reklame koje su sami pronašli tokom prve aktivnosti.
- Učenike razvrstati u nekoliko grupa.
- Učenici imaju zadatak da u grupama analiziraju kome je namijenjen proizvod.
- Kakvu poruku šalje reklama? Na koje emocije i potrebe utiče? Da li uspijeva da zainteresuje kupce? Da li bi oni nešto drugačije uradili? Što bi drugačije uradili?

- Prezentuju, upoređuju, zaključuju koliko je važno biti svjestan svojih stvarnih potreba, kvaliteta proizvoda, realnog odnosa cijene i kvaliteta i sl.

Aktivnost 4 (15 min)

- Učenici (u grupama) smišljaju pitanja (postavljaju jedni drugima) kojima provjeravaju što su saznali, prihvatili, naučili tokom obrade ove teme.
- Formulišu finalne zaključke.

Domaći zadatak: radna sveska, str. 92 i 93.

Literatura

Council of Europe, *Children and youth people in care*, 2009.

Council of Europe, *Compass, A Manual on Human Rights Education with Young people*, 2002.

Ivić I., Pešikan A., Antić S., *Aktivno učenje 2, Priručnik za primenu aktivnog učenja/nastave*, Institut za psihologiju, Beograd, 2001.

Hrvatski crveni križ, *Humane vrednote, Priručnik za učitelje*, Zagreb, 2001.

Jović N., Kuveljić D., *Kako stvaramo prijatnu atmosferu za učenje*, Kreativni centar, Beograd, 2005.

Elison Š., Barnet B. E., *365 načina da odgajite sjajnu decu*, ETC Publishing, Beograd, 2004.

Savjet Evrope, *Svi različiti, svi isti, Obrazovni priručnik*, Direktorat za omladinu i sport, 2004.

Sikimić Lj., *Dečje igre nekad i sad*, Kreativni centar, Beograd, 1997.

Vujović S., Backović A., *Moje vrijednosti i vrline*, Podgorica, 2018.

Lalović Z., Čupić Č., *Građansko vaspitanje za šesti razred osnovne škole – priručnik za nastavnike*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2007.

